

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Opole, dnia 2 lipca 2025 r.

Poz. 1692

UCHWAŁA NR XVI/121/2025 RADY GMINY DOBRZEŃ WIELKI

z dnia 26 czerwca 2025 r.

w sprawie przyjęcia " Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki na lata 2025-2028"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2024 poz.1465 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. - Dz. U z 2024 r. poz 1292 ze zm.) uchwala sie co następuje:

§ 1. 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki na lata 2025 – 2028”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

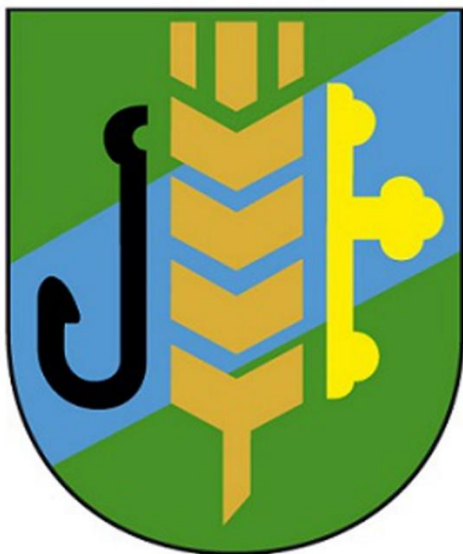
2. Program, o którym mowa w ust. 1 został pozytywnie zaopiniowany przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dobrzeń Wielki.

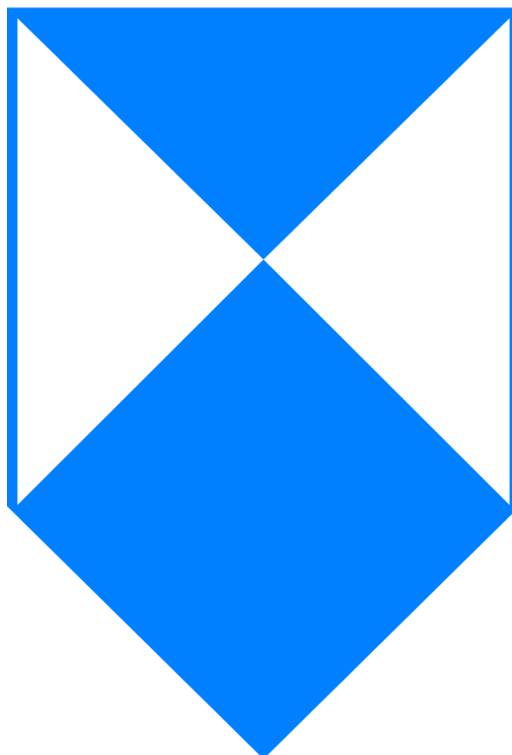
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy
Dobrzeń Wielki

Zbigniew Wajman

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DOBRZEŃ WIELKI
NA LATA: 2025-2028**

Dobrzeń Wielki, 2024 r.

SPIS TREŚCI

Wstęp	str. 3
I. Prawne uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	str. 5
II. Zadania organów władzy publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, wynikające z przepisów odrębnych	str. 14
III. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki – ochrona zabytków w aktach i dokumentach strategicznych, stanowionych na szczeblu centralnym, wojewódzkim i powiatowym	str. 26
IV. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrzeń Wielki – gminne programy, strategie oraz akty prawne	str. 37
V. Charakterystyka Gminy Dobrzeń Wielki i jej środowiska kulturowego	str. 41
VI. Dokumentacja dóbr kultury w Gminie Dobrzeń Wielki	str. 49
VII. Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Gminy Dobrzeń Wielki	str. 57
VIII. Priorytety programu opieki nad zabytkami, kierunki działań oraz zadania	str. 60
IX. Ocena realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 65
X. Źródła finansowania zadań gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 67
Załącznik I.	Ewidencja zabytków nieruchomych Gminy Dobrzeń Wielki – aktualizacja.
Załącznik II.	Ewidencja stanowisk archeologicznych Gminy Dobrzeń Wielki – aktualizacja.

Wstęp

Program opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki stanowi wypełnienie obowiązku określonego w art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282):

„Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.”

Po uzyskaniu opinii właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków program opieki nad zabytkami przyjmowany jest w drodze uchwały przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, a następnie ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie reguluje szczegółowego zakresu programu, wyznaczając jedynie jego cele wskazane w art. 87 ust. 2. Na przestrzeni lat został jednak wypracowany model programu w zakresie jego treści i jej układu, akceptowany przez opolskie służby ochrony zabytków. W modelu tym, zastosowanym również w niniejszym opracowaniu, zostają poddane analizie i opisowi następujące zagadnienia:

- prawne uwarunkowania opieki nad zabytkami, do których zaliczyć należy m.in. przepisy Konstytucji RP i ustaw regulujące ochronę dziedzictwa kulturowego oraz podział zadań i kompetencji pomiędzy organy administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków.
- uwarunkowania ochrony zabytków wynikające z ustaleń dokumentów strategicznych wyższych szczebli i o większym zasięgu terytorialnym, np. wynikające z Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- uwarunkowania ochrony zabytków, określone w dokumentach strategicznych, tworzonych przez organy danej jednostki samorządu terytorialnego, w przypadku gminy – w strategii rozwoju gminy i studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- charakterystyka dziedzictwa kulturowego danego obszaru (gminy, powiatu, województwa);
- analiza czynników mających wpływ na stan środowiska kulturowego, w tym na stan zachowania zabytków, dokonywana przy użyciu analizy SWOT – metody pozwalającej na uporządkowanie zebranych informacji i danych poprzez zakwalifikowanie ich do jednej z grup: mocnych stron (zalety, atuty), słabych stron (wady, bariery), szans (czynniki stwarzające szansę pozytywnych zmian) i zagrożeń (czynniki stwarzające niebezpieczeństwo zaistnienia zmian niekorzystnych);
- stworzenie strategii poprzez określenie celów strategicznych ochrony zabytków i opieki nad nimi, celów pośrednich, kierunków działania i zadań – wraz z określeniem kryteriów oceny realizacji tych celów;
- prezentacja finansowych instrumentów realizacji programu.

Każdy program opieki nad zabytkami, poza ogólnymi ramami wyżej opisanymi, posiada swą specyfikę, uzależnioną od nasycenia danego obszaru dobrami kultury materialnej, podstaw budujących więzi danej wspólnoty samorządowej, możliwości finansowych jednostki samorządu terytorialnego i innych czynników. W programie ochrony zabytków Gminy Dobrzeń Wielki nacisk położono na jego walor edukacyjny – w zakresie zrozumienia przepisów prawa, tworzących skomplikowany, nawet dla organów administracji publicznej, system ochrony zabytków. Wyrazić należy przekonanie, że podstawą sukcesu w osiągnięciu celu programu jest właściwa opieka nad zabytkami sprawowana przez właścicieli lub posiadaczy zabytku. Bez ich wiedzy prawnej oraz bez świadomości o znaczeniu dla tożsamości wspólnoty nawet drobnych detali architektonicznych budynku odziedziczonych po rodzicach – żadne działania ochronne organów władzy publicznej na nic się nie zdadzą.

I. Prawne uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

System prawa w Rzeczypospolitej Polskiej tworzą:

- akty prawa wewnętrznego (krajowego) i międzynarodowego,
- akty prawa miejscowego i akty obowiązujące na całym terytorium państwa,
- ustawy i akty wykonawcze,
- akty prawa powszechnie obowiązującego (Konstytucja, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego) i akty wewnętrznego kierownictwa (np. akty centralnych organów administracji publicznej adresowane do podległych jednostek).

Najważniejszym aktem determinującym treść i zakres obowiązywania innych aktów składających się na system prawa w Polsce jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Wewnętrzny sposób uporządkowania treści Konstytucji, określany jako jej systematyka ogólna - podział na rozdziały, działy i tytuły - „nie jest zagadnieniem wyłącznie technicznym, jedynie formalną jej cechą. W istocie struktura wewnętrzna konstytucji, zbudowana zgodnie z wolą ustrojodawcy, stanowi jedną z ważniejszych przesłanek interpretacji norm konstytucyjnych i ma duże znaczenie w procesie stosowania konstytucji”¹.

Ujmując rzecz prościej – układ poszczególnych treści konstytucji odzwierciedla ich ważność dla ustroju i funkcjonowania państwa i jego obywateli. O randze problematyki będącej przedmiotem niniejszego opracowania świadczy jej umiejscowienie w treści ustawy zasadniczej.

Rozdział I Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. o nazwie „Rzeczpospolita” poświęcony został naczelnym zasadom ustroju naszego państwa, które determinują jego charakter. I tak, znajdują się tu zasady: demokratycznego państwa prawa, zwierzchnictwa narodu, podziału władz, decentralizacji władzy publicznej. Wśród tych zasad ustrojodawca umieścił dwa zapisy odnoszące się do materii niniejszego opracowania:

„Art. 5.: **Rzeczpospolita Polska** strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, **strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.**

Art. 6.:

1. Rzeczpospolita Polska **stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.**

¹ B. Banaszak, Prawo Konstytucyjne, Warszawa 2001 r., s. 81.

2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.”

W kolejnym, II rozdziale naszej ustawy zasadniczej, poświęconym wolnościom, prawom i obowiązkom człowieka i obywatela, **gwarantuje się w art. 37 wolność do korzystania z dóbr kultury.**

Obowiązki państwa i jego organów, związane z ochroną dziedzictwa narodowego, realizowane są – zgodnie z przyjętą w Konstytucji RP hierarchią źródeł prawa – poprzez przepisy ustaw i aktów wykonawczych: rozporządzeń bądź uchwał organów jednostek samorządu terytorialnego. Poniżej zostaną przedstawione te najważniejsze, decydujące o stanie prawnej ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa m.in.:

- formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi,
- zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach,
- organizację organów do spraw ochrony zabytków i ich kompetencje.

Ustawa tworzy wiele definicji legalnych, m.in.:

• **zabytku**, który definiuje jako „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie”

• **zabytku archeologicznego**, który definiuje jako „zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”;

• **prac konserwatorskich** - to „działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań”;

• **prac restauratorskich** - to „działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań”;

• **historycznego układu urbanistycznego lub ruralistycznego** - to „przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg”;

- **historycznego zespołu budowlanego** - należy przez to rozumieć „powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi”;
- **krajobrazu kulturowego** - to „postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka”;

Ustawa dokonuje ponadto precyzyjnego rozdziału pomiędzy ochroną zabytków, a opieką nad nimi, przypisując działania związane z tą pierwszą organom administracji publicznej, zaś drugą – właścicielowi bądź posiadaczowi zabytku.

Art. 4 - **Ochrona zabytków** polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 - **Opieka nad zabytkami**, sprawowana przez ich właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Najważniejsze zapisy omawianej ustawy z punktu widzenia realizacji zasad wskazanych w Konstytucji to ustalenie form ochrony zabytków, do których zaliczono (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa zabytków ruchomych o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego;
- 3) uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomy wpisany do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury;
- 4) utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa przyznaje różnym organom kompetencje w zakresie wyżej wymienionych, prawnych form ochrony zabytków, co prezentuje poniższe, tabelaryczne zestawienie:

Organy administracji publicznej, którym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyznaje kompetencje w zakresie ochrony zabytków	Zadania organów, przypisane ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	• na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury
Rada Ministrów	• uchwała krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego	• prowadzi Listę Skarbów Dziedzictwa, a także wydaje decyzje o wpisie na Listę, • wydaje decyzje o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków – w określonych ustawowo sytuacjach, • przedstawia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego”, • prowadzi rejestr utraconych dóbr kultury, • na podstawie decyzji dokonuje wpisu do rejestru utraconych dóbr kultury utraconej rzeczy, • udziela pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

Organy administracji publicznej, którym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyznaje kompetencje w zakresie ochrony zabytków	Zadania organów, przypisane ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
	• wydaje decyzje nakazujące przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, • udziela pozwolenia na stały wywóz zabytku za granicę, • udziela dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub Listę Skarbów Dziedzictwa, • jest dysponentem Krajowego Funduszu Ochrony Zabytków, • inicjuje i opracowuje krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • przedstawia Radzie Ministrów co 2 lata sprawozdanie z realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • opracowuje krajowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynuje realizację zadań mających na celu zabezpieczenie zabytków przed skutkami zagrożeń wynikających z sytuacji kryzysowych, • przedstawia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury wnioski o wpis zabytku do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”, • posiada szczególne uprawnienia procesowe w postępowaniach administracyjnych, cywilnych i karnych w sprawach związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego, • powołuje i odwołuje członków Rady Ochrony Zabytków, • nadaje i cofa uprawnienia rzeczoznawcy w określonej dziedzinie opieki nad zabytkami, prowadzi listę rzeczoznawców, • przyznaje odznakę „Za opiekę nad zabytkami.
Generalny Konserwator Zabytków	• wykonuje zadania i kompetencje w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, • prowadzi krajową ewidencję zabytków, • prowadzi wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, • współtworzy krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • realizuje zadania wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, • podejmuje działania związane ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, • sprawuje nadzór nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, koordynuje ich działalność promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków, • organizuje szkolenia dla służb konserwatorskich, • organizuje konkursy promujące opiekę nad zabytkami,

Organy administracji publicznej, którym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyznaje kompetencje w zakresie ochrony zabytków	Zadania organów, przypisane ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
	• opiniuje wnioski o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”, • współpracuje z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków, • organizuje szkolenia w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Dyrektor Urzędu Morskiego	• prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich, • wykonuje niektóre zadania wojewódzkiego konserwatora zabytków na polskich obszarach morskich.
Wojewódzki Konserwator Zabytków	• prowadzi kontrolę przestrzegania i stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • prowadzi rejestr zabytków ruchomych, nieruchomych i archeologicznych na obszarze województwa, • wydaje decyzje o wpisie zabytku do rejestru zabytków, a także ich otoczenia, • wnioskuję o ujawnienie w księdze wieczystej nieruchomości oraz w katastrze nieruchomości jej wpisu do rejestru zabytków albo o sunięcie wpisów w sytuacji skreślenia zabytku z rejestru, • opiniuje: projekt uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego, • uzgadnia projekty i zmiany planu zagospodarowania województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, • prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, • uzgadnia program prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, • uzgadnia program zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem, • przedstawia na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku zalecenia konserwatorskie, • dokonuje oględzin przedmiotu odkrytego podczas robót budowlanych lub ziemnych, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, • udziela pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku oraz na inne czynności określone w art. 36 ust. 1 ustawy, • wydaje decyzje nakazujące przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, • udziela pozwoleń na czasy wywóz zabytku za granicę, • prowadzi ewidencję ksiąg ewidencyjnych zabytków przyjętych bądź oferowanych do zbycia,

Organy administracji publicznej, którym ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyznaje kompetencje w zakresie ochrony zabytków	Zadania organów, przypisane ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
	• udziela dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, • opiniuje wojewódzkie, powiatowe i gminne programy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków, • opracowuje wojewódzkie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynuje działania przy realizacji tych planów, • posiada szczególne uprawnienia procesowe w postępowaniach administracyjnych, cywilnych i karnych w sprawach związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.
Starosta	• w uzgodnieniu z właściwym konserwatorem zabytków umieszcza na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie, • na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wydaje decyzję o zabezpieczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków w przypadku wystąpienia zagrożenia jego zniszczenia lub uszkodzenia.
Rada Gminy	• może tworzyć park kulturowy, • zatwierdza plan ochrony parku kulturowego sporządzony przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego, • przyjmuje w drodze uchwały gminny program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Sejmik Województwa, Rada Powiatu	• przyjmują w drodze uchwały programy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odpowiednio wojewódzki i powiatowy.
Zarząd Województwa, Zarząd Powiatu, Wójt/Burmistrz/Prezydent	• sporządzają na okres 4-letni programy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny, • sporządza co 2 lata sprawozdanie z wykonania programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i przedstawia je organowi uchwałodawczemu danej jednostki samorządu terytorialnego.
Wójt, Burmistrz, Prezydent	• sporządza plan ochrony parku kulturowego, • sporządza miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku kulturowego, • prowadzi gminną ewidencję zabytków, • przekazuje wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków zawiadomienie o odkryciu podczas robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, • sporządza co 2 lata sprawozdanie z wykonania gminnego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i przedstawia je radzie gminy.
Rada Ochrony Zabytków	• organ opiniotawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Park kulturowy może tworzyć rada gminy na podstawie uchwały w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków organ wykonawczy gminy sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. Obowiązkowe jest również sporządzenie dla obszaru parku kulturowego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa formułuje także **obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku** wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Są nimi:

- zapewnienie warunków:
 - naukowego badania i dokumentowania zabytku,
 - prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
 - zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
 - korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
 - obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:
 - uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku,
 - zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
 - zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
 - zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.
 - obowiązek zawiadomienia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o wyżej wymienionych zdarzeniach odnoszących się do zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa,
 - obowiązek udostępnienia zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku wykonawcy badań,
 - finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
- Ustawa zawiera także inne uregulowania dotyczące:
- społecznych opiekunów zabytków,
 - karnych sankcji za naruszenie niektórych przepisów prawnych np. za wywóz zabytku bez stosowanego pozwolenia,

- zasad udzielania dotacji na prace przy zabytkach.

Przedstawione przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami to nie jedyne w polskim systemie prawnym uregulowania rangi ustawowej, odnoszące się do tej materii. Wymienione poniżej akty prawne zostaną przedstawione w rozdziale następnym jako stwarzające podstawy działań w zakresie ochrony zabytków dla różnych organów administracji publicznej.

Są nimi:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r., poz. 293 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r., poz. 1186 ze zm.),
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r., poz. 65 ze zm.),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019r., poz. 1396 ze zm.),
- ustawa z dnia z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2020 r., poz. 283 ze zm.),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020r., poz. 55 ze zm.),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194 ze zm.),
- ustawa z dnia 9 października 2005 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020 r., poz. 802).

II. Zadania organów władzy publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, wynikające z przepisów odrębnych.

Zgodnie z konstytucyjnymi zasadami subsydiarności i decentralizacji władzy publicznej realizacja zadań publicznych, w tym należących do omawianego zakresu, została przekazana wspólnotom samorządowym działającym poprzez swoje organy uchwałodawcze i wykonawcze. Podstawowe kompetencje organów samorządu terytorialnego zawarte są w trzech ustawach tworzących ustrój samorządu terytorialnego w Polsce:

- ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713),
- ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r., poz. 920),
- ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r., poz. 512 ze zm.).

Wobec podstawowych jednostek samorządu terytorialnego ustawodawca wprowadził zasadę domniemania kompetencji wyrażoną w art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym: „Do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów”. Pomimo tej ogólnej reguły, ustawodawca przedstawia niezamknięty katalog spraw należących do zadań własnych gminy:

Art. 7 ust. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 1) ładu przestrzennego (...)
- 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; (...)
- 13) cmentarzy gminnych.

Również ustawa o samorządzie powiatowym w zakresie spraw przekazanych powiatowi (zadania publiczne o charakterze ponadgminnym) wymienia kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Powiatowi przydzielono także inne zadania, które mają ścisły związek z ochroną zabytków. Są to zadania z zakresu administracji architektoniczno-budowlanej i gospodarki nieruchomościami.

Ustawa o samorządzie województwa wśród zadań o charakterze wojewódzkim wymienia zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zagospodarowania przestrzennego.

Ustawy przyznają organom samorządu terytorialnego różnorakie kompetencje do tworzenia strategii, polityk i innych aktów wewnętrznego kierownictwa, kreujących politykę danej jednostki i sposób wykonywania zadań własnych. Rzecz jasna - zawartość tych dokumentów jest określona ustawowo i zależna przynajmniej w części od ustaleń dokumentów strategicznych wyższego szczebla, w tym tworzonych i stanowionych przez naczelne i centralne organy władzy, co tworzy pewną hierarchiczną strukturę.

Przed wszystkim ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustala **nakaz uwzględniania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w następujących dokumentach:**

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- strategii rozwoju województwa,
- planie zagospodarowania przestrzennego województwa,
- planie zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- analizach i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu,
- strategii rozwoju gminy,
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- decyzjach:
 - ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,
 - warunkach zabudowy,
 - zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
 - ustaleniu lokalizacji linii kolejowej
 - zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Jeśli gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu winny być uwzględnione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach należy (art. 18 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Także ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym tworzy hierarchiczną strukturę systemu planowania. Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego we współpracy z innymi ministrami sporządza koncepcję przestrzennego zagospodarowania przestrzennego kraju uwzględniającą zasady zrównoważonego rozwoju kraju w oparciu o przyrodnicze, kulturowe, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju przyjmowana jest w drodze uchwały przez Radę Ministrów i określa uwarunkowania, cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, a w szczególności:

- podstawowe elementy krajowej sieci osadniczej,
- **wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie,**
- rozmieszczenie infrastruktury społecznej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym,
- rozmieszczenie obiektów infrastruktury technicznej i transportowej, strategicznych zasobów wodnych i obiektów gospodarki wodnej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju stanowi podstawę sporządzenia programów zawierających zadania rządowe służące realizacji inwestycji celu publicznego, które zostają wprowadzone do planów zagospodarowania poszczególnych województw.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się, poza ustaleniami koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, ustalenia strategii rozwoju województwa oraz rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględniany jest przy sporządzaniu ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Gmina

Podstawowym dokumentem, określającym politykę rozwoju jednostek samorządu terytorialnego jest strategia rozwoju gminy. Jest to dokument fakultatywny, którego podstawę prawną stanowią przepisy ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym oraz ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r., poz. 1295 ze zm.). Każda strategia określa docelową wizję rozwoju, strategiczne i operacyjne cele rozwoju, zadania strategiczne oraz sposób ich realizacji. Wstępnym elementem strategii jest diagnoza stanu istniejącego, sytuacji społeczno-gospodarczej gminy dokonywana poprzez analizę jej położenia geograficznego, środowiska przyrodniczego, jego zasobów i potencjału społeczno-demograficznego, potencjału gospodarczego, warunków i poziomu życia ludności, infrastruktury technicznej i społecznej, możliwości finansowych władz lokalnych i regionalnych oraz ich polityki, m.in. wobec przedsiębiorczości oraz inicjatyw obywatelskich.

Żadne przepisy nie określają szczegółowej zawartości tej kategorii dokumentów strategicznych, ale dobrze opracowana strategia winna w diagnozie stanu istniejącego dokonać m. in. oceny środowiska kulturowego gminy, na które składają się dobra kultury materialnej i niematerialnej. Środowisko kulturowe gminy winno być postrzegane jako jej atut, a ochrona i wzmocnienie jego elementów – jako część strategicznego programu działania.

Obligatoryjnym dokumentem, kreującym politykę przestrzenną gminy jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, sporządzane dla całego obszaru w granicach administracyjnych gminy. Podstawą sporządzenia tego aktu kierownictwa wewnętrznego jest ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Ustawa ściśle określa minimalną zawartość studium. W zakresie uwarunkowań wskazuje na konieczność uwzględnienia **stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej** (art. 10 ust. 1, pkt 4). Część studium określana mianem kierunków rozwoju gminy winna natomiast określać **obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej** (art. 10 ust. 2, pkt 4). Szczegółowe wymogi co do zawartości studium wynikają z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 19 tejże ustawy w studium uwzględnia się ochronę: zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, oraz parków kulturowych.

Studium gminne sporządza organ wykonawczy, uwzględniając zasady określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, ustalenia strategii rozwoju oraz planu zagospodarowania przestrzennego województwa, ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego oraz strategii rozwoju gminy, o ile gmina dysponuje takim opracowaniem. Studium podlega opiniowaniu przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego stanowią jedną z prawnych form ochrony zabytków. Jest to jedyny taki akt, stanowiony przez organ

uchwałodawczy gminy, będący aktem prawa miejscowego. Podobnie jak studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy – jego podstawę prawną stanowi ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się obowiązkowo (art. 15 ust. 2 ustawy):

- przeznaczenie terenów oraz linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania,
- zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego,
- zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu,
- zasady kształtowania krajobrazu,
- zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej,
- wymagania wynikające z potrzeb kształtowania przestrzeni publicznych,
- zasady kształtowania zabudowy oraz wskaźniki zagospodarowania terenu,
- maksymalną i minimalną intensywność zabudowy,
- minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej,
- maksymalną wysokość zabudowy,
- minimalną liczbę miejsc do parkowania,
- linie zabudowy i gabaryty obiektów,
- granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, na podstawie odrębnych przepisów, terenów górniczych, a także obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, obszarów osuwania się mas ziemnych, krajobrazów priorytetowych określonych w audycie krajobrazowym oraz w planach zagospodarowania przestrzennego województwa,
- szczegółowe zasady i warunki scalania i podziału nieruchomości objętych planem miejscowym,
- szczególne warunki zagospodarowania terenów oraz ograniczenia w ich użytkowaniu, w tym zakaz zabudowy,
- zasady modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej,
- sposób i termin tymczasowego zagospodarowania, urządzania i użytkowania terenów.

Ochronie materialnego środowiska kulturowego służy nie tylko wyróżniony wyżej nakaz uwzględniania w planie miejscowym zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Cel ten osiągnąć jest również poprzez inne obowiązkowe ustalenia planu, które służą kształtowaniu ładu przestrzennego definiowanego przez ustawodawcę jako: „takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne” (art. 2 pkt 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Potwierdza to ustawodawca wprowadzając obowiązek uzgodnienia projektu planu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, a więc w zakresie szerszym niż wynikałoby to z literalnego brzmienia art. 15 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obok ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wskazuje na inne prawne instrumenty ochrony: **decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.** Wszystkie te akty – w przeciwieństwie do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – są rozstrzygnięciami organu w sprawie konkretnej i indywidualnej. Tylko dwie pierwsze z wymienionych decyzji pozostają w kompetencji organu wykonawczego gminy i są wydawane na podstawie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Pozostałe decyzje są przedmiotem uregulowania tzw. specustaw, mających na celu uproszczenie i przyspieszenie procedury realizacji ważnych inwestycji celu publicznego. Ten przyspieszony tryb administracyjny nie powinien zwalniać z konieczności objęcia ochroną zabytku, znajdującego się w granicach terenu inwestycji bądź w strefie jego oddziaływania.

Analiza uregulowań odnoszących się do poszczególnych decyzji lokalizacyjnych wskazuje jednoznacznie na słabszą ochronę dóbr kultury, kolidujących z inwestycją lokalizowaną na podstawie którejś ze specustaw:

- ustawy z dnia 10 kwietnia 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych, ustawie z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1474 ze zm.)
- ustawy z dnia 12 lutego 2009 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie lotnisk użytku publicznego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1380 ze zm.).

Przykładowo - art. 11d ust. 1 pkt 8 lit. f ustawy o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych nakazuje dołączyć do wniosku o wydanie decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej opinię właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, która zastępuje uzgodnienia, pozwolenia, opinie bądź stanowiska właściwych organów, wymagane odrębnymi przepisami. Moc wiążąca opinii wobec organu wydającego właściwą decyzję lokalizacyjną jest zdecydowanie słabsza niż moc uzgodnienia,

które ta opinia zastępuje. Opinia bowiem, bez względu na swoją treść, nie musi być podstawą ostatecznego rozstrzygnięcia, w przeciwieństwie do treści uzgodnienia.

Pełną ochronę dóbr kultury realizują natomiast ustalenia decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzji o warunkach zabudowy. Zgodnie z art. 53 ust. 4 pkt 2 obie kategorie decyzji wydaje się w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, nakłada na gminy nowe zadanie własne, którego realizacja może się wiązać z przedmiotem niniejszego opracowania. Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie właściwości gminy stanowią jej zadania własne. ***Rewitalizacja** to proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, na podstawie gminnego programu rewitalizacji.*

Obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych można wyznaczyć jako obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego ze zjawisk negatywnych: gospodarczego (np. niski stopień przedsiębiorczości), środowiskowego (np. przekroczenie standardów jakości środowiska), przestrzenno-funkcjonalnego (np. niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną) lub technicznego (np. degradacja stanu technicznego obiektów mieszkaniowych).

Konsekwencją przyjęcia przez radę gminy uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji jest konieczność opracowania gminnego programu rewitalizacji. Najważniejsze elementy programu to diagnoza stanu obszaru zdegradowanego, cele rewitalizacji i odpowiadające im kierunki działań, szacunkowe koszty programu i źródła jego finansowania, wskazanie sposobu realizacji gminnego programu rewitalizacji w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego. Ostatni z wymienionych elementów pociąga za sobą skutki dla ochrony i opieki nad zabytkami, znajdującymi się w zdegradowanym obszarze, gdyż realizacja programu rewitalizacji wymagać może zmian w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz uchwalenia, bądź zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Jeśli w obszarze objętym gminnym programem rewitalizacji znajdują się obiekty bądź tereny objęte ustawową formą ochrony zabytków – program ten podlega zaopiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Powiat

Na szczeblu powiatowym główne kompetencje w zakresie realizacji przepisów dotyczących ochrony zabytków przysługują staroście jako przewodniczącemu organu wykonawczego powiatu. Zgodnie z art. 80 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane starosta jest organem administracji architektoniczno-budowlanej pierwszej instancji

dla wszystkich spraw nie zastrzeżonych dla wojewody. Przepisy prawa budowlanego, których stosowania przestrzega starosta, przewidują następujące uregulowania chroniące zabytki na kolejnym etapie procesu inwestycyjnego:

- nakaz projektowania i budowania obiektu budowlanego i związanych z nim urządzeń budowlanych zgodnie z zasadami wiedzy technicznej zapewniając m.in. ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską (art. 5 ust. 1),
- wniosek o odstępstwo od przepisów techniczno-budowlanych poprzedzony być powinien pozytywną opinią wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską,
- z robót budowlanych niewymagających pozwolenia na budowę wyłączono instalowanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków (art. 29 ust. 2 pkt 6),
- roboty budowlane przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, zaś wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 29 ust. 4),
- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 1),
- rozbiórka obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków wymaga decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 20),
- pozwolenie na budowę albo rozbiórkę obiektu budowlanego lub w stosunku do obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Starosta jest ponadto organem reprezentującym Skarb Państwa w sprawach gospodarowania nieruchomościami, w czym związany jest przepisami ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Są to jednak zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, a nie zadania własne powiatu, którym poświęcona jest ta część opracowania.

W zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, której elementem są zagadnienia związane z ochroną zabytków, ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu

przestrzennym nie przyznaje organom powiatu żadnych skonkretyzowanych kompetencji, jak ma to miejsce w przypadku gmin (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego) czy województw (strategia rozwoju województwa, plan zagospodarowania przestrzennego województwa). Ustawa wskazuje jedynie, że do zadań własnych samorządu powiatu należy prowadzenie w ramach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego. Władze powiatu mogą tworzyć na podstawie ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju strategię rozwoju powiatu, dla której aktualne pozostają wszystkie uwagi poczynione wobec strategii rozwoju gminy.

Samorząd wojewódzki

Na władze samorządowe województwa nałożony został ustawą o samorządzie województwa obowiązek stworzenia strategii rozwoju województwa. Jest to rozwiązanie odmienne niż zastosowane wobec dwóch pozostałych szczebli samorządu – gminy i powiatu, którym takiego obowiązku nie przypisano. Ustawa wskazuje ponadto cele strategii rozwoju (art. 11).

Są nimi:

- pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej,
- pobudzanie aktywności gospodarczej,
- podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa,
- zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Wśród tych pięciu najważniejszych celów (katalog ten nie jest zamknięty) ustawodawca wymienia zachowanie wartości środowiska kulturowego. Warto zwrócić uwagę na miejsce strategii rozwoju województwa w hierarchicznej strukturze strategicznych dokumentów stanowionych przez różne organy administracji publicznej, o której to strukturze była mowa powyżej. Strategia rozwoju województwa winna uwzględniać cele średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego, odpowiednich strategii ponadregionalnych, a także cele i kierunki koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Strategia rozwoju województwa jest narzędziem polityki rozwoju województwa, której częścią jest „wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie” (art. 11 ust. 2 pkt 7 ustawy o samorządzie województwa).

Władze samorządu województwa posiadają rozległe kompetencje przyznane ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Jako obligatoryjne zostały uznane

przez ustawodawcę dwa działania: sporządzenie planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz audyt krajobrazowy.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa sporządza zarząd województwa dla całego obszaru w granicach województwa. Zgodnie z zasadą hierarchiczności plan województwa winien uwzględniać rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym, ustalenia strategii rozwoju województwa, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz programów sporządzanych przez naczelne i centralne organy administracji państwowej służących realizacji inwestycji celu publicznego. W każdym planie zagospodarowania przestrzennego województwa należy obowiązkowo określić „system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i **krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.**”

Na zarządzie województwa spoczywa także obowiązek **przeprowadzenia raz na 20 lat audytu krajobrazowego**, który ma na celu identyfikację krajobrazów występujących na obszarze województwa, określenie ich cech charakterystycznych oraz ocenę wartości. W ramach audytu mają zostać zlokalizowane: parki kulturowe, obszarowe formy ochrony przyrody, stanowione na podstawie ustawy o ochronie przyrody, obiekty z list Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszary Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO oraz obiekty proponowane do umieszczenia na tych listach. Ostatecznie audyt winien wskazywać rekomendacje i wnioski dotyczące ochrony krajobrazów w wymienionych obszarach. Projekt audytu zostaje poddany opiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest przedmiotem wielu innych regulacji ustawowych. W ostatniej części tego rozdziału zostaną przedstawione przepisy najistotniejsze bądź najczęściej stosowane.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami przywoływana jest najczęściej w związku z definicją „celu publicznego”, do której odwołuje się szereg przepisów związanych z procesem inwestycyjnym lub budowlanym. Art. 6 ustawy stanowi, iż **celem publicznym jest m.in. opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**. Przedmiotem uregulowania ustawy są m.in. zasady gospodarowania mieniem Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego, zasady podziału lub scalania nieruchomości, pierwokupu nieruchomości, wywłaszczania nieruchomości i zwrotu wywłaszczonych nieruchomości.

Szczególny reżim prawny ustawa tworzy dla obiektów objętych ochroną konserwatorską:

- sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami

ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych,
- w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych,
- w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję zatwierdzającą podział nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości,
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko wplata problematykę wpływu na dobra materialne i zabytki przedsięwzięć mogących potencjalnie szkodliwie oddziaływać na środowisko - w procedury z udziałem społeczeństwa i dokumenty określające ten wpływ:

- organ opracowujący projekt dokumentu, w tym koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planów zagospodarowania przestrzennego województwa, sporządza prognozę oddziaływania na środowisko ustaleń tego dokumentu. Prognoza ta ma także określić, analizować i ocenić wpływ na zabytki i dobra materialne,
- w ramach oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko określa się, analizuje oraz ocenia bezpośredni i pośredni wpływ danego przedsięwzięcia m.in. na dobra materialne i zabytki,
- raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko powinien zawierać opis istniejących w sąsiedztwie lub w bezpośrednim zasięgu oddziaływania planowanego przedsięwzięcia zabytków chronionych na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- raport o oddziaływaniu na środowisko dla dróg będących przedsięwzięciami mogącymi zawsze znacząco oddziaływać na środowisko powinien zawierać określenie założeń do ratowniczych badań zidentyfikowanych zabytków znajdujących się na obszarze planowanego przedsięwzięcia, odkrywanych w trakcie robót budowlanych oraz założeń do programu zabezpieczenia istniejących zabytków przed negatywnym

oddziaływaniem planowanego przedsięwzięcia oraz ochrony krajobrazu kulturowego. Raport ten powinien też zawierać analizę i ocenę możliwych zagrożeń i szkód dla zabytków chronionych na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

- w decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach określa się m.in. istotne warunki korzystania ze środowiska w fazie realizacji i eksploatacji lub użytkowania przedsięwzięcia, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności ochrony cennych wartości przyrodniczych, zasobów naturalnych i zabytków oraz ograniczenia uciążliwości dla terenów sąsiednich.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody objęła ochroną wybraną grupę obiektów zabytkowych: zieleń w tym: ogrody, cmentarze, drzewa położone na nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków oraz krajobrazu o wartości historycznej i kulturowej. Ochronie tej służą następujące przepisy ustawy:

- projekt uchwały sejmiku województwa ustanawiającej plan ochrony dla parku krajobrazowego podlega zaopiniowaniu przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- projekt uchwały sejmiku województwa w sprawie wyznaczenia w granicach krajobrazów priorytetowych (zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego) stref ochrony krajobrazu podlega zaopiniowaniu przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała ta określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym,
- zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wymaga zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej ustala prawne podstawy działań państwa w zakresie tworzenia, upowszechniania i ochrony kultury. Jednym z elementów działalności kulturalnej jest opieka nad zabytkami. Ustawa zawiera regulacje dotyczące finansowego wsparcia dla podmiotów działających na rzecz działalności i kulturalnej, w tym opieki nad zabytkami. Na ich podstawie minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, w uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a także jednostki samorządu terytorialnego - mogą ustanawiać i przyznawać doroczne nagrody za osiągnięcia w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony kultury a także stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami.

III. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki - ochrona zabytków w aktach i dokumentach strategicznych, stanowionych na szczeblu centralnym, wojewódzkim i powiatowym.

Krajowy system dokumentów strategicznych określa ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ustawa definiuje średniookresową strategię rozwoju kraju jako dokument określający podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmujący okres 4–10 lat, realizowany przez strategie rozwoju oraz przy pomocy programów.

Obecnie obowiązuje „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030” (KSRR 2030), rozwijając postanowienia wcześniej obowiązującej „Strategii Rozwoju Regionalnego 2020” m.in. w filarze - rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.

KSRR 2030 jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Strategia ta jest zbiorem wspólnych wartości, zasad współpracy rządu i samorządów oraz partnerów społeczno-gospodarczych na rzecz rozwoju kraju i województw. Dokument określa systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej zarówno przez rząd wobec regionów, jak i wewnątrzregionalne.

Pośród priorytetowych kierunków interwencji publicznej, określonych w KSRR 2030 w ramach celów szczegółowych polityki regionalnej („zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym”), wyłaniają się m.in. takie jak; gospodarka przestrzenna, przestrzenny ład oraz stawianie na walory przyrodniczo-kulturowe regionu. Krajowa strategia formułuje w sposób ogólny działania będące środkiem do wyznaczonego celu:

- racjonalne gospodarowanie przestrzenią i zapobieganie konfliktom dla osiągnięcia ładu przestrzennego i dostosowania przestrzeni lokalnej lub wykorzystania istniejących uwarunkowań (np. przyrodniczych) do potrzeb zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego, a także działania na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska,
- wsparcie kultury i rozwój kapitału społecznego, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru, w tym integracji społeczności lokalnej na rzecz rozwoju lokalnego (m.in. poprzez tworzenie „miejsc trzecich” poza domem i pracą, pozwalających na kształtowanie postaw: sprzyjających kooperacji, kreatywności, komunikacji, powstawaniu oddolnych inicjatyw, kreowaniu lokalnych liderów oraz wzmacnianiu integracji społecznej),
- ograniczenie suburbanizacji i polepszenie ładu przestrzennego na obszarach o rozproszonej zabudowie oraz przeciwdziałanie dekoncentracji osadnictwa obciążającego budżety gmin koniecznością ponoszenia coraz wyższych nakładów na obsługę dróg, kanalizacji, wodociągów i dostarczania innych usług publicznych,

- rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej m.in. na potrzeby gospodarki,
- aktywizacja lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmacnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji),
- promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (w skrócie KPZK 2030) jest głównym dokumentem strategicznym kreującym ład przestrzenny w Polsce oraz porządkującym zagadnienia związane z rozwojem kraju. Na koncepcję składają się następujące bloki tematyczne:

- diagnoza stanu przestrzennego zagospodarowania kraju w 2011 r. dokonana w formie graficznej - map diagnostycznych,

- uwarunkowania polityki przestrzennej kraju w perspektywie 20 lat rozwoju,
- wizja przestrzennego zagospodarowania kraju w 2030 r.,
- określenie zasad i celów polityki przestrzennej,
- opis sześciu głównych celów polityki przestrzennej, które zostały sformułowane następująco:

cel nr 1 - podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności,

cel nr 2 - poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,

cel nr 3 - poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,

cel nr 4 - kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,

cel nr 5 - zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,

cel nr 6 - przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

- typologia **obszarów funkcjonalnych**. Na stronie internetowej Ministerstwa Rozwoju zaproponowano klarowną definicję tych obszarów: Jest to obszar kraju wyodrębniony na podstawie wspólnych cech geograficznych i silnych wewnętrznych powiązań. Przykładem obszaru funkcjonalnego może być duże miasto i otaczające je gminy. Mieszkańcy tych gmin na co dzień dojeżdżają do pracy w mieście, uczą się w nim, studiują, chodzą do teatru. Oznacza to, że taki obszar posiada wspólny potencjał i bariery rozwojowe, niezależne od granic administracyjnych. Planowanie przestrzenne czy szerzej – planowanie rozwoju – ponad tymi granicami, pozwala osiągnąć lepsze efekty,
- system realizacji Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

W ramach diagnozy stanu przestrzennego zagospodarowania kraju dokonano m.in. analizy **krajobrazu kulturowego**, który dotyczy przestrzeni historycznie ukształtowanej w wyniku działalności człowieka, a którego przykładem jest system osadniczy. Gminy województwa opolskiego należą do grupy najbardziej nasyconych zabytkami nieruchomymi wpisanymi do rejestru zabytków.

W koncepcji wskazano, że uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie dwudziestu lat wynikają m.in. z historycznie ukształtowanej struktury przestrzennej sieci osadniczej i dziedzictwa kulturowego. Autorzy Koncepcji zauważają, że *Dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale także – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczyć, ginąć, tracić wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego.*

Przewidywany wzrost roli dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego znalazł swój wyraz w opisie wizji przestrzennego zagospodarowania kraju w roku 2030:

- Krajowy System Obszarów Chronionych z obiektami sieci Natura 2000 i korytarzami ekologicznymi mają tworzyć wspólny system ochrony przyrody i krajobrazu, zintegrowany z systemem ochrony zabytkowych budowli, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, sylwet miast, pomników historii i parków kulturowych,

- zahamowany zostanie proces utraty tradycyjnych siedlisk i krajobrazów wiejskich, z wiązanych z kulturą lokalną spowodowany żywiołową suburbanizacją, rozpraszaniem zabudowy na obszarach wiejskich, koloniami domów niezwiązanych funkcjonalnie ze strukturami zastanymi. Zachowane cenne krajobrazy przyrodnicze, kulturowe i obiekty materialnego dziedzictwa kulturowego zostaną wykorzystane w rozwoju społeczno-gospodarczym, intensywnie wspierając rozwój gospodarek lokalnych,
- wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych największych miast oparte zostanie m.in. na wzmacnianiu i eksponowaniu funkcji symbolicznych ośrodków miejskich, w tym kulturowych – wspieraniu renowacji i modernizacji istniejącej infrastruktury kultury (teatry, filharmonie, sale wystawowe, muzea, galerie sztuki, biblioteki itd.) oraz rewitalizacji historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe,

Ratyfikowanie przez Polskę w 2004 r. Europejskiej Konwencji Krajobrazowej nałożyło obowiązek dbałości o jakość przestrzeni zgodnie z zasadami Konwencji. Konwencja stanowi, że obiekt i jego otoczenie stanowią jedność, z czego wynika konieczność identyfikacji i ochrony krajobrazów świadczących o tożsamości miejsca. Realizacja zasad określonych w Konwencji wymaga podjęcia przez państwa – strony następujących działań respektujących jednocześnie zasadę zrównoważonego rozwoju: rozpoznania zasobów krajobrazowych, gospodarowania nimi i edukacji. W Koncepcji wskazano, że proces określania stanu i wartości dziedzictwa kulturowego winien skutkować powstaniem list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, w tym list krajobrazów zagrożonych – na wzór czerwonych ksiąg roślin i zwierząt. Gospodarowanie krajobrazami dotyczy zarówno podejmowanych działań ochronnych jak i wykorzystywania ich walorów w procesie rozwoju, nadawania nowych funkcji obiektom, projektowania i realizacji nowych struktur w oparciu o istniejący krajobraz. Edukacja społeczna winna zmierzać w kierunku umacniania świadomości o roli krajobrazu dla narodowej i regionalnej tożsamości.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023 - 2026 formułuje cel główny: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który realizowany ma być przez cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

1. Optymalizacja systemu ochrony Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Kierunki działań:
 - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym,
 - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
2. Wsparcie działań w zakresie Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami opieki nad zabytkami. Kierunki działań:
 - merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
 - podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa wartości dziedzictwa kulturowego. Kierunki działań:

- upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości,
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

4. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym ma się odbywać poprzez:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. – Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. W kolejnych latach została poszerzona o nowy dokument Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Cele i działania strategii zostały skoncentrowane na regionach, które są postrzegane jako najbardziej efektywne miejsca realizacji programów, strategii i polityk. Cel strategiczny sformułowano zatem następująco: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Celami częściowymi są:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- **zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,**
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

W strategii Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 cele cząstkowe zostały określone bardziej szczegółowo:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- wzrost udziału kultury w PKB,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych,
- efektywna promocja twórczości,
- promocja polskiej kultury za granicą,
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Jednym z trzech instrumentów wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury są Narodowe Programy Kultury:

- Narodowy Program Kultury „Promocja Czytelnictwa I Rozwój Sektora Książki”,
- Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków I Dziedzictwa Kulturowego”,
- Narodowy Program Kultury „Rozwój Instytucji Artystycznych”,
- Narodowy Program Kultury „Znaki Czasu”,
- Narodowy Program Kultury Wspierania Debiutów I Rozwoju Szkół Artystycznych „Maestria”.

Realizacja Narodowego Programu „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” nastąpić ma poprzez następujące działania:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,

- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Uszczegółowieniem i rozszerzeniem Narodowych Programów Kultury jest 11 programów operacyjnych Ministra Kultury, które stanowią podstawę wsparcia finansowego jednostek samorządu terytorialnego, instytucji, szkół, organizacji na zadania z zakresu kultury. Jeden z nich poświęcony został ochronie dziedzictwa kulturowego i zabytków. W programie operacyjnym „Dziedzictwo Kulturowe” wyznaczono dwa priorytety: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Pierwszy priorytet koncentruje się na zadaniach związanych z poprawą stanu zachowania zabytków, zwiększeniem narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksową rewaloryzacją zabytków, zwiększeniem roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawą warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczeniem zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Nr XXXIV/355/2021 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 4 października 2021 r. W części strategii poświęconej diagnozie społeczno-gospodarcze województwa wskazano, że dziedzictwo kulturowe Opolszczyzny jest bogatsze niż innych, większych regionów kraju, stanowi ono zatem znaczący czynnik rozwoju województwa. Jednocześnie autorzy strategii dostrzegają konieczność przywrócenie dawnego znaczenia zaniedbywanym centrom miast szczególnie w aspekcie ich wartości kulturowych - zadbania o zabytkowe, staromiejskie układy urbanistyczne będące świadkami dorobku kulturowego mieszkańców tych ziem. W konsekwencji ochrona dziedzictwa kulturowego została ujęta w strategii jako część jednego z jej celów: Nowoczesne usługi oraz atrakcyjna oferta turystyczno-kulturalna. W tym ujęciu dobra kultury materialnej, w tym przeszłej, postrzegane są jako kapitał mogący być wykorzystany do realizacji zasadniczego celu – wzrostu atrakcyjności naszego regionu. W ramach celu operacyjnego o nazwie Rozwój usług turystyki, kultury i sportu oraz ich infrastruktury wskazano m.in. następujące działania:

- rozwój i promocja oferty turystycznej, kulturalnej i sportowej regionu,
- inicjowanie i wspieranie współpracy organizacji pozarządowych oraz tworzenie sieci kooperacyjnych, wpływających na rozwój oferty kulturalnej, turystycznej i sportowej regionu,

- tworzenie warunków do rozwoju kompetencji kulturowych w regionie,
- budowa, rozbudowa i poprawa stanu oraz dostępności infrastruktury kulturalnej, w tym dziedzictwa kulturowego,
- wyrażenie spójnego wizerunku województwa opolskiego jako zbioru kierunków turystycznych wysokiej jakości zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- powołanie Regionalnego Centrum Kultury, wspierającego rozwój działalności kulturalnej w województwie opolskim.

Kolejnym dokumentem strategicznym samorządu województwa opolskiego jest Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Opolskiego przyjęty Uchwałą Nr VI/54/2019 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r. Celem określonej w nim polityki jest ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez odpowiednie i świadome kształtowanie zrównoważonego rozwoju, ładu przestrzennego i tożsamości kulturowej w województwie. Działania polityki opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej powinny być ukierunkowane na:

- 1) zachowanie ciągłości dziedzictwa regionalnego,
- 2) umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego,
- 3) kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Zasady i działania;

1) Poszanowania dla wartości zasobu kulturowego struktur zurbanizowanych:

- stanowienie stref ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- tworzenie parków kulturowych, rezerwatów kulturowych i innych form ochrony prawnej układów przestrzennych miast i wsi, a także innych założeń przestrzennych,
- zachowanie kulturowych i przyrodniczych elementów przestrzeni w istotny sposób wpływających na kształt krajobrazu kulturowego i eksponowanie wartościowych obiektów w strukturze przestrzennej, także w panoramach miejscowości,
- rewaloryzacja historycznych układów przestrzennych miast i wsi, a także innych założeń przestrzennych (w tym zieleni komponowanej),

- restauracja zespołów zabudowy rezydencjonalnej, dworskiej, folwarcznej, itp. Zachowanie i konserwacja zielni komponowanej,
- objęcie ochroną ciągów alejowych wzdłuż dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych,
- objęcie ochroną i odtworzenie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym,
- utrzymanie obiektów małej architektury, współtworzących walory krajobrazu kulturowego,
- zachowanie i objęcie ochroną elementów ekspozycji krajobrazów kulturowych (elementy ekspozycji biernej i czynnej),
- utrzymanie obiektów i zespołów zabytkowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, dbałość o stan techniczny, estetykę oraz ich otoczenie,
- zachowanie i objęcie ochroną historycznych obiektów budownictwa drewnianego, w tym sakralnego,
- zachowanie i objęcie ochroną zabytków architektury cmentarnej, w tym pozostałości cmentarzy mniejszości etnicznych i wyznaniowych,
- zachowanie i objęcie ochroną zabytków techniki oraz zabytkowych obiektów i założeń przemysłowych, w tym zabytkowych dworców kolejowych,
- zachowanie i objęcie ochroną dziedzictwa archeologicznego, poprzez ochronę stanowisk archeologicznych, zagospodarowanie i eksponowanie stanowisk o indywidualnej, czytelnej formie krajobrazowej, w celach kulturowych, edukacyjnych i turystycznych (także tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego),
- utrzymanie wytyczonych i funkcjonujących szlaków kulturowych, tworzenie nowych szlaków kulturowych pieszych, rowerowych, samochodowych i wodnych, w tym szlaków międzyregionalnych i transgranicznych, w oparciu o zasoby kulturowe regionu,
- objęcie ochroną i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych. Wskazanie dóbr kultury współczesnej i objęcie ich ochroną (przy wskazaniu jej zasad).

2) Podporządkowania działań inwestycyjnych w historycznych terenach zurbanizowanych i ich otoczeniu ochronie wartości zasobu i jego ekspozycji:

- utrzymanie regionalnej i historycznej skali struktury jednostek osadniczych,
- kształtowanie uzupełniającej zabudowy w dostosowaniu do założeń historycznych,

- skupianie zabudowy w ramach istniejącej struktury jednostek osadniczych, przy kontynuowaniu historycznego układu i charakteru,
- ograniczenie napowietrznych linii energetycznych i urządzeń infrastruktury w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych na rzecz sieci i urządzeń podziemnych.

3) Harmonizowania zabudowy i zagospodarowania w otoczeniu obiektów zachowanego dziedzictwa kulturowego z cechami architektonicznourbanistycznymi tych obiektów:

- przeznaczanie pod zabudowę nowych terenów w kontynuacji historycznych siedlisk,
- stosowanie form zabudowy nawiązujących do tradycyjnego budownictwa,
- opracowanie katalogu z założeniami i projektami zawierającymi wzorce charakterystycznej architektury regionalnej z uwzględnieniem specyfiki subregionalnej (w tym wyznaczenie regionów architektonicznych, jako obszarów utrzymania różnorodności kulturowej).

4) Porządkowania zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych (eliminowanie obiektów niezgodnych z charakterem obszaru zabytkowego):

- sformułowanie wytycznych konserwatorskich dla zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych,
- uporządkowanie ruchu samochodowego, uwzględniające potrzeby ograniczenia uciążliwości komunikacji i likwidowania kolizji przestrzennych.

5) Zwiększania dostępności do zabytków dla mieszkańców, turystów i inwestorów:

- podejmowanie działań służących rewitalizacji historycznych układów przestrzennych miast i wsi, a także innych założeń przestrzennych, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich, lokalnego charakteru i specyfiki zabudowy,
- nadawanie nieużytkowanym obiektom zabytkowym nowych funkcji i dostosowanie ich do współczesnych potrzeb (w tym do celów turystycznych), w sposób nieumniejszający ich wartości zabytkowej, kulturowej i historycznej,
- realizowanie inwestycji służących zachowaniu, ochronie i propagowaniu dziedzictwa kulturowego, obiektów o charakterze wystawienniczym, muzealnym, skansenów.

6) Podnoszenia świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej:

- wspieranie społeczeństwa obywatelskiego i budowę społeczności lokalnych, w zakresie ponoszenia odpowiedzialności za otaczającą przestrzeń, będącą wspólnym dobrem, między innymi poprzez zwiększenie udziału społeczeństwa

w tworzeniu dokumentów planistycznych, przez organizację debat, warsztatów czy spotkań,

- opracowanie regionalnego katalogu dóbr kultury współczesnej,
- objęcie ochroną dóbr kultury współczesnej o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, a także innych obiektów spełniających kryteria dóbr kultury współczesnej,
- wpisanie najcenniejszych dóbr kultury współczesnej do rejestru zabytków, w celu objęcia ich ochroną konserwatorską.

IV. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Dobrzeń Wielki – gminne programy, strategie i akty prawne.

Z dniem 01.01.2017 r. gmina Dobrzeń Wielki znalazła się w nowej sytuacji prawnej. Mocą Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2016 r. w sprawie ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany nazwy gminy, część sołectw gminy została włączona w granice miasta Opola.

Obowiązująca Strategia Rozwoju Gminy Dobrzeń Wielki do 2030 roku, została przyjęta Uchwałą Nr XLIV/327/2022 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 28 kwietnia 2022 r. Nadrzędny cel rozwoju, czyli misja rozwoju gminy została określona następująco: Celem polityki rozwoju gminy Dobrzeń Wielki jest efektywne wykorzystanie potencjałów, szans dla wzrostu gospodarczego, integracji społecznej i przestrzennej gminy. Strategia formułuje cztery cele strategiczne, a wśród nich wzrost jakości życia mieszkańców. Jednym z celów operacyjnych dla tego celu strategicznego jest ochrona dziedzictwa regionalnego, a jednym z działań - **odnowa i rewitalizacja zabytków kultury i przyrody na terenie gminy**.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dobrzeń Wielki, przyjęte zostało uchwałą Nr XXXV/262/2021 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 21 października 2021 r. Zgodnie z zapisami studium polityka przestrzenna gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego powinna uwzględniać:

- konserwację i rewaloryzację obiektów i terenów zabytkowych,
- ochronę historycznego układu przestrzennego i komunikacyjnego poszczególnych jednostek osadniczych,
- ochronę terenów osadniczych przed niekontrolowaną, pod względem estetyki architektonicznej, zabudową niedostosowaną do otoczenia,
- eliminowanie czynników degradujących układy historyczne jednostek osadniczych, równocześnie utrzymanie istniejącej zabudowy o wartości historycznej wraz z elementami zagospodarowania - układem przestrzennym i komunikacyjnym,
- zagospodarowanie obiektów opuszczonych,
- eksponowanie regionalnej odrębności terenu.

Dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków studium wyznacza następujące kierunki działań:

- priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich, należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków,

- wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków studium ustala następujące kierunki działań:

- zachowanie bryły, kształtu i geometrii dachu oraz stosowane tradycyjnych materiałów budowlanych,
- utrzymanie, a w razie potrzeby odtworzenie historycznych detali architektonicznych,
- zachowanie kształtu, rozmiarów i rozmieszczenia otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku,
- utrzymanie lub odtworzenie oryginalnej stolarki drzwi i okien,
- harmonizacja nowych otworów z zabytkową elewacją budynku,
- stosowanie kolorystyki nawiązującej do stosowanej w przeszłości,
- elementy zewnętrzne instalacji technicznych należy projektować i montować z zachowaniem wartości zabytkowych obiektów.

W przypadku lokalizacji inwestycji na terenie stanowiska archeologicznego oraz jego bezpośrednim sąsiedztwie należy uzyskać pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie prac ziemnych i przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne metodą wykopaliskową zgodnie z przepisami szczególnymi.

W studium zostały wyznaczone tzw. strefy ochrony konserwatorskiej oraz strefy ochrony układów ruralistycznych dla następujących obiektów (aktualnie znajdujących się w granicach gminy Dobrzeń Wielki):

- cmentarz w Dobrzeniu Wielkim,
- cmentarz w miejscowości Kup.

oraz obszarów:

- rondo komunikacyjne w Kup,
- część wsi Dobrzeń Wielki, wzdłuż ulic; Opolskiej, Koraszewskiego, Powstańców Śląskich,
- fragmentu wsi Dobrzeń Mały, wzdłuż ul. Opolskiej,
- fragmentu wsi Chróścice wzdłuż ul. Powstańców.

Dla wymienionych stref studium ustala następujące kierunki i zasady działań:

- pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową,
- zachowanie historycznego układu przestrzennego, tj. rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, kompozycji wewnątrz urbanistycznych i kompozycji zieleni,
- wskazanie utrzymania historycznych podziałów własnościowych i sposobu użytkowania gruntów,
- stosowanie historycznego rodzaju pokrycia dachowego (dachówka, łupek),
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie usytuowania, gabarytów, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów,
- obowiązek konserwacji zachowanych głównych elementów układu przestrzennego, szczególnie: posadzek, ścian (zabudowa, zieleni) i elewacji,
- dążenie do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenie historyczne i odtworzenie elementów zniszczonych w oparciu o szczegółowe warunki określone przez wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dopuszcza się usunięcie lub przebudowę obiektów dysharmonizujących przestrzeń zabytkową,
- wymóg konsultowania i uzyskania uzgodnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków dla zmian podziałów nieruchomości oraz przebudowy, rozbudowy i remontów obiektów 33 będących w strefie ochrony konserwatorskiej, a także uzgadniania zamierzeń inwestycyjnych na tym obszarze.

Dla strefy ochrony układu wokół ronda komunikacyjnego w Kup ustalono rehabilitację układu przestrzennego polegającą na usunięciu dysharmonijnych elementów zagospodarowania (pawilon handlowy, plac sportowy), adaptacji funkcji mieszkaniowo-usługowych w budynkach zlokalizowanych wokół ronda z odtworzeniem historycznie ukształtowanych brył budynków, układów przestrzennych, zagospodarowania działek, form dachów i pokrycia połaci dachowych, elewacji i detali architektonicznych.

Dla stref ochrony układu urbanistycznego w Dobrzeniu Wielkim i Małym oraz w Chróścicach ustalono następujące kierunki i zasady działań:

- nakaz dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie formy architektonicznej, materiału elewacyjnego, wysokości, gabarytów, dominującego kierunku kalenicy,
- zachować zasadnicze elementy historycznego rozplanowania, przede wszystkim układu dróg,
- obowiązek restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości zabytkowej obiektów,

- wymóg uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków rodzaju nawierzchni dróg oraz korekt lub zmian ich przebiegu, a także innych działań inwestycyjnych.

Wszystkie tereny zabudowane gminy objęte są ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Procedura tworzenia tych aktów wymagała, by zostały one poddane uzgodnieniom z właściwymi organami, w tym z właściwym konserwatorem zabytków jako organem d. s. kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. Należy zatem uznać, że dokumenty te odpowiadały w dacie ich uchwalania wymogom ochrony konserwatorskiej i przepisom prawa. Każda kolejna zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wymaga przeprowadzenia tej samej procedury określonej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i zapewnienia zgodności ustaleń planu z ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Procedury planistyczne i konieczność zachowania zgodności aktów strategicznych gminy z aktami usytuowanymi wyżej w hierarchii, gwarantują pełną ochronę wszystkich obiektów zabytkowych.

V. Charakterystyka Gminy Dobrzeń Wielki i jej środowiska kulturowego.

Gmina wiejska Dobrzeń Wielki położona jest w centralnej części województwa opolskiego. W granicach gminy zasadniczo znajdują się 2 jednostki fizyczno-geograficzne, które kształtują ekologiczne powiązania zewnętrzne obszaru Gminy Dobrzeń Wielki, tj.:

- dolina Odry – stanowi korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym,
- dolina Brynicy – jest regionalnym korytarzem ekologicznym zapewniającym łączność ekologicznego systemu przestrzennego północnej części Gminy ze swoimi odpowiednikami na zachodzie w Gminie Popielów, a na wschodzie w Gminie Łubniany.

Krajobraz kulturowy gminy po 01.01.2017 r. uległ znaczącemu „zubożeniu” (okrojeniu). Zmiany terytorialne przyczyniły się również do zmiany przynależności administracyjnej najcenniejszych obiektów zabytkowych.

Większość zabytków w aktualnych granicach gminy stanowią budowle sakralne, a w szczególności kościoły i liczne kapliczki, zlokalizowane w poszczególnych miejscowościach. Częściowo zachowały się również dawne układy urbanistyczne z nielicznymi budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi.

Zarys dziejów Gminy Dobrzeń Wielki

Z okresu epoki kamiennej – neolitu (4500 – 1800 lat p.n.e.), pochodzi większa ilość odnalezionych śladów osadnictwa. Są to liczne narzędzia kamienne, ułamki naczyń odkryte w rejonie Dobrzenia Małego i Chróścic. Rozkład znalezisk wytycza szlak wędrówek plemion z terenów naddunajskich w kierunku Dolnego Śląska.

Wzrost w następnej epoce – brązu (1800 – 700 lat p.n.e.) znalezisk archeologicznych potwierdza rozwój osadnictwa w dolinie rzeki Odry. Odnalezione przedmioty: narzędzia i naczynia pochodzące z osad i cmentarzysk ciepłopalnych, wskazują na dominację kultury łużyckiej na tym terenie. Do najważniejszych należy zaliczyć odkrycie na terenie Dobrzenia Małego cmentarzyska ciepłopalnego z 252 grobami, a także mniejszego cmentarzyska ciepłopalnego na terenie Dobrzenia Wielkiego.

Kolejne znaleziska archeologiczne z obszaru gminy pochodzą datowane są na okres wpływów rzymskich (0 – 375 r. n.e.), gwałtownej ekspansji politycznej, gospodarczej i kulturalnej Cesarstwa Rzymskiego na tereny środkowej Europy. Środkową część ziem polskich zamieszkiwała ludność kultury przeworskiej. Na Opolszczyźnie wydzielono 6 skupisk osadniczych, z których jedno z większych obejmowało swoim zasięgiem gminę Dobrzeń Wielki. Na jej terenie osady tej kultury odkryto w Chróścicach i Dobrzeniu Małym. W Dobrzeniu Małym osada usytuowana była w rejonie lokalizacji Elektrowni Opole (poza obecnymi granicami

gminy). Odkryto tam pozostałości 40 budynków mieszkalnych, zabudowań gospodarczych, pieców dymarkowych i innych obiektów związanych z wytopem żelaza, spichlerz ziemny, piec kuchenny i różnego rodzaju jamy zasobowe i odpadowe. Osada ta zajmowała powierzchnię około 2 hektarów, a rozmieszczenie budynków nie odbywało się według jakiegoś wcześniej ustalonego planu. Z tej osady pochodzą, znalezione po raz pierwszy na terenie Polski, dwa żelazne kilofy i przebijak, służące do wykuwania rudy i rozbijania kłoców żelaza. Znalaziono także cmentarzyska pochodzące z tego okresu: w Dobrzeniu Małym i Chróścicach.

Ślady pojawienia się w Europie we wczesnym średniowieczu nowego ludu koczowniczego – Awarów - odnajdujemy również na terenie Polski. Do nich zaliczyć należy odnalezione na terenie Dobrzenia Małego okucie do pasa.

Osadnictwo wczesnośredniowieczne zaczęło rozwijać się stosunkowo wcześnie, bo w X wieku, głównie w okolicach Odry. Na przestrzeni XIII-XIV wieku lokowano większość istniejących dzisiaj wsi. Wówczas miały one charakter rolniczy i stanowiły własność książęcą. Do najbogatszych i największych wsi kmiecych należały Chróścice i Dobrzeń Wielki.

W obecnej zabudowie każdej z tych wsi można jeszcze dziś wyróżnić genetyczny układ wiejski, z charakterystyczną zabudową rolniczą, pochodzącą z okresu XVIII-XIX wieku, kiedy to dokonano wymiany zabudowy drewnianej na murowaną.

Wieś Kup pochodzi z okresu kolonizacji niemieckiej z końca XVIII wieku. Została założona jako tzw. Kolonia fryderycjańska i miała charakter osady rzemieślniczej. Posiada odmienny układ przestrzenny. Kup jest przykładem układu radialnego, opartego o kolisty plac, położony na skrzyżowaniu dróg z Opola do Pokoju i Brynicy, wzorowanego na planach wsi Pokój.

W historycznym procesie rozwoju największe wsie Gminy Dobrzeń Wielki, wraz ze zmianą swoich funkcji, wzbogacone zostały o zespoły zabudowy robotniczej, posiadające jednorodne cechy przestrzenne. W Dobrzeniu Wielkim z chwilą realizacji linii kolejowej i stoczni rzecznej, a w II połowie XX wieku – Elektrowni Opole w Brzeziu - powstały towarzyszące im osiedla zabudowy wielorodzinnej.

Charakterystyka zasobów zabytkowych gminy

Wsie o rodowodzie średniowiecznym, reprezentują dwa podstawowe układy przestrzenne:

- układ ulicowy lub ulicowo placowy (Chróścice, Dobrzeń Mały),
- układ owalniczy (Dobrzeń Wielki).

Pośród wśród wsi założonych w XVIII wieku miejscowość Kup jest przykładem układu radialnego, opartego o kolisty kształt.

Dobrzeń Wielki i Chróścice na przestrzeni XIX i XX w. znacznie się rozrosły i pojawiło się tu wiele przysiółków i uliczek tworzących nieregularne układy. W starych częściach wsi zabudowę tworzą przeważnie zabudowania gospodarstw rolnych. Prostokątne parcele przylegają do siebie. Wzdłuż osi prostopadłej do ulicy najczęściej znajduje się położony szczytem do drogi budynek mieszkalny, połączony z zabudowaniami gospodarczymi. Za budynkami gospodarczymi często znajduje się mniejszy budynek mieszkalny, przeznaczony dla rodziców aktualnego gospodarza. W głębi parceli równoległe do drogi znajdują się stodoły. Po drugiej stronie parceli, równoległe do budynku mieszkalnego znajdują się różnego rodzaju szopy, warsztaty i wiaty. Ze względu na najmniejszy stopień przekształceń dużą wartość kulturową reprezentuje genetyczny układ przestrzenny wsi Chróścice, gdzie w jego obrębie przy ul. Powstańców Śląskich znajdują się budynki mieszkalne i gospodarcze, objęte ochroną konserwatorską.

W Chróścicach i Kup znajdują się pozostałości starych młynów. W Chróścicach pozostał też budynek dawnego zajazdu oraz stodoła o ścianach szachulcowych, czyli wykonanych z tzw. muru pruskiego.

Największą część obiektów zabytkowych stanowią obiekty sakralne. W trzech wsiach znajdują się kościoły zabytkowe lub posiadające elementy zabytkowe (Chróścice - 1 kościół, Dobrzeń Wielki – 3 kościoły, Kup – 2). Najcenniejszym i jednym z najstarszych zachowanych zabytków kultury na terenie Gminy jest kościół odpustowy p.w. Św. Rocha w Dobrzeń Wielkim, który zbudowany został około 1658 r. Kościół został gruntownie odnowiony lub przebudowany w 1752 r., a następnie odnawiany w latach 1928, 1958 oraz ostatnio w 2006 r. Usytuowany jest w północnej części wsi na naturalnym wzniesieniu, zwrócony prezbiterium ku północy. Kościół jest drewniany o konstrukcji zrębowej. Posiada krótkie prezbiterium, zamknięte trójbocznie, do którego od wschodu przylega zakrystia. W przejściu od prezbiterium ze skośnymi ścianami posiada szerszą nawę prostokątną. Wnętrze nakryte jest stropem płaskim. Chór muzyczny z częścią środkową, występującą ku przodowi, jest wsparty na czterech słupach. W zakrystii oraz w ścianach bocznych nawy są prostokątne odrzwia.

W wejściach bocznych do nawy wstawione są drzwi klepkowe, ćwiekowane. Na zewnątrz kościół otoczony jest sobotami wspartymi na słupach z zastrzałami. Wokół zamknięcia prezbiterium soboty są nieco wyższe, zaszalowane i tworzą składzik. W elewacji frontowej od południa, ponad sobotami, znajduje się ganek wsparty na czterech słupach, mieszczący dostęp do chóru muzycznego. Kościół ma kryte gontem dachy siodłowe oraz pulpitarne. Ołtarz główny jest barokowy z ok. 1700 r. W centralnej części ołtarza znajduje się współczesny, przemalowany obraz Adoracji Św. Rocha otoczony ramą o bogatej dekoracji akantowej z rzeźbami świętych i aniołów oraz w zwieńczeniu z rzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Ołtarze boczne, również barokowe, powstały w II połowie XVII w. Barokowa ambona z początku XVII w. posiada bogatą dekorację akantową z rzeźbami czterech ewangelistów, powyżej znajduje się rzeźba Dzieciątka Jezus na globie ziemskim w otoczeniu aniołów. Wokół kościoła p.w. Św. Rocha usytuowany jest cmentarz, otoczony ogrodzeniem z cegły, w którym znajdują się kaplice – Stacje Drogi Krzyżowej, zaś od strony południowo-zachodniej znajduje się murowana brama. Cały teren jest obficie zadrzewiony starodrzewem.

Dojście do kościoła i główne alejki cmentarne wyłożone są kostką granitową, harmonizującą z drewnianą bryłą kościoła.

Kościół odpustowy pw. Św. Rocha w Dobrzeń Wielkim oraz fragment rzeźby autorstwa Maxa Habersetzera, obrazujący śląskie kobiety, opłakujące poległych na frontach wojen.

Dawny kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny w Dobrzeń Wielkim, jest wzmiankowany w 1325 r. Stojący do dziś w tym miejscu kościół zbudowany został w 1842 r., z zachowaniem dolnych partii murów wieży wzniesionej w XV lub XVI wieku. Kościół w stylu neogotyckim, murowany jest z cegły i otynkowany (oprócz najstarszych fragmentów murów). Prezbiterium zbliżone jest do kwadratu. Znacznie szerszy korpus kościoła pierwotnie był trójnawowy, czteroprzęsłowy, z wieżą zajmującą częściowo pierwsze przęsło nawy południowej. Od zachodu znajduje się obszerna przybudówka, mieszcząca obecnie zaplecze Stacji Opieki "Caritas".

Dachy kościoła są siodłowe, kryte dachówką, natomiast wieża obita blachą, z najwyższą kondygnacją nadbudowaną w 1842 r., zwieńczona jest iglicą. W murze otaczającym kościół od wschodu znajduje się brama barokowa z 2 połowy XVII wieku, murowana i otynkowana, z półkoliście zamkniętą arkadą ujętą pilasterkami, zwieńczona podwójnym gzymsem, ponad którym znajduje się szczyk z uproszczonych wolut, flankowany dwiema obeliskowymi sterczynami.

Nowy, murowany kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny zbudowany został w 1934 r. Wewnątrz znajduje się barokowa rzeźba Św. Sebastiana z XVIII wieku.

Kościół parafialny p.w. Św. Jadwigi Śląskiej w Chróścicach wzmiankowany w 1687 r. jako kościół filialny Siołkowic. W otoczeniu kościoła usytuowane są trzy kwatery cmentarne z nielicznymi nagrobkami i układem ścieżek. Obecny kościół zbudowany został około 1804 r., a rozbudowany w latach 1936-1937 w formie trójnawowej bazyliki. Z poprzedniego kościoła

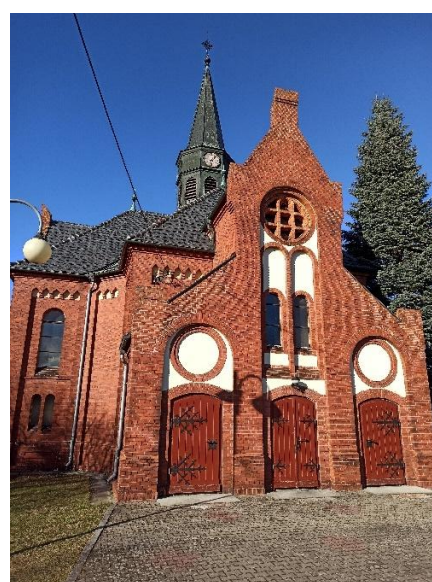
barokowo-klasycystycznego zachowała się wieża z przybudówkami po bokach. Wewnątrz znajduje się neobarokowy ołtarz główny i barokowe tabernakulum z XVIII wieku.

Ponadto na wyposażeniu oraz wystroju kościoła znajdują się:

- rzeźby w ołtarzu głównym świętych Mikołaja i Pawła, późny barok, k. XVIII w. wys. ok. 160 cm,
- ołtarz boczny p.w. Matki Boskiej Bolesnej, barok, 1 poł. XVIII w. wys.: 180 cm,
- ołtarz boczny p.w. św. Józefa, barok, I poł. XVIII w. wys. 170 cm; z obrazem - Św. Józef z Jezusem, pocz. XX w.,
- ambona, eklektyzm, l. 30 XX w. wys. ok. 400 cm,
- chrzcielnica, klasycyzm, pocz. XIX w. wys. 130 cm,
- lichtarz na paschał, w tradycji baroku, I poł. XIX w. wys. ok. 150 cm,
- rzeźba - Św. Józef z Dzieciątkiem, późny barok, k. XVIII w. wys. 130 cm,
- rzeźba - Archanioł Michał, eklektyzm, ok. poł. XIX w. wys. ok. 120 cm,
- rzeźba - św. Jan Nepomucen, eklektyzm, 1926 r. wys. ok. 150 cm,
- rzeźba - św. Jerzy, eklektyzm, wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Jadwiga Śląska, eklektyzm, 1926 wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Stanisław Kostka, eklektyzm, wys. ok. 100 cm,
- rzeźba - św. Roch, eklektyzm, wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Juda Tadeusz, eklektyzm, wys. ok. 90 cm,
- rzeźba - św. Teresa od Dzieciątka Jezus, eklektyzm, wys. 130 cm,
- rzeźba - niezidentyfikowany święty, eklektyzm, wys. 130 cm,
- rzeźba - Archanioł Rafał z Tobiaszem, eklektyzm, wys. ok. 120 cm,
- rzeźba - Matka Boska Fatimska, eklektyzm, wys. 120 cm.
- rzeźba - Jezus z Gorejącym Sercem, eklektyzm, wys. 120 cm,
- rzeźba - św. Anna nauczająca Marię, eklektyzm, wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Florian, eklektyzm, ok. poł. XIX w. wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Barbara, eklektyzm, ok. poł. XIX w., wys. 130 cm,
- rzeźba - św. Elżbieta Węgierska, eklektyzm, ok. poł. XIX w. wys. 130 cm,
- rzeźba - Krucyfik, eklektyzm, pocz. XX w. wys. 250 cm,
- zespół malowideł - Św. Jadwiga przed krzyżem, Pokłon Pasterzy, Chrystus Salvator i Zesłanie Ducha Świętego, l. 30 XX w. polichromia na tynku - zespół 4 plafonów,

– zespół płaskorzeźb - Stacje Drogi Krzyżowej, 14 szt., ekspresjonizm, obramienie neobarokowe, l. 30 XX w. wym.: 93 x 70 cm, obramienie, wys. 133 cm.

Kościół parafialny p.w. Św. Jerzego w Kup - murowany z cegły, wzniesiony został w latach 1897-98. W kościele znajduje się prospekt organowy (w stylu eklektycznym) o cechach neogotyckich z pocz. XX w. wraz z instrumentem z ok. 1900 r. W kościele znajduje się również zespół 14 obrazów „Stacje drogi krzyżowej”, wpisanych do rejestru zabytków województwa opolskiego (nr rej.: Ks.B.t.IV-388/2019) w roku 2019. Autorem scen ukazujących mękę i śmierć Pana Jezusa jest raciborski twórca Emmanuel Lazar. W bliskim sąsiedztwie budynku kościoła parafialnego znajduje się dawny kościół poewangelicki. W 1974 roku świątynia zostaje przejęta oraz włączona do miejscowej parafii rzymskokatolickiej. Kościołowi nadano wezwanie „Matki Boskiej Nieustającej Pomocy”. Obiekt murowany z czerwonej cegły, wzniesiony w 1894 r.

Kup: fragment bryły (dzwonnica) zabytkowego kościoła parafialnego pw. Św. Jerzego, kamienna figura św. Jana Nepomucena (przy kościele parafialnym) z 1868 r. oraz poewangelicki kościół pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.

W miejscowościach gminy Dobrzeń Wielki spotkać można liczne kapliczki, które zostały posadowione najczęściej w bezpośrednim sąsiedztwie budynków mieszkalnych lub przy drogach polnych. Są to zazwyczaj budowle jednokondygnacyjne, murowane, założone na planie prostokąta, zwieńczone dachem dwuspadowym lub czterospadowym. Większość z nich, datowana jest na przełom XIX i XX w.

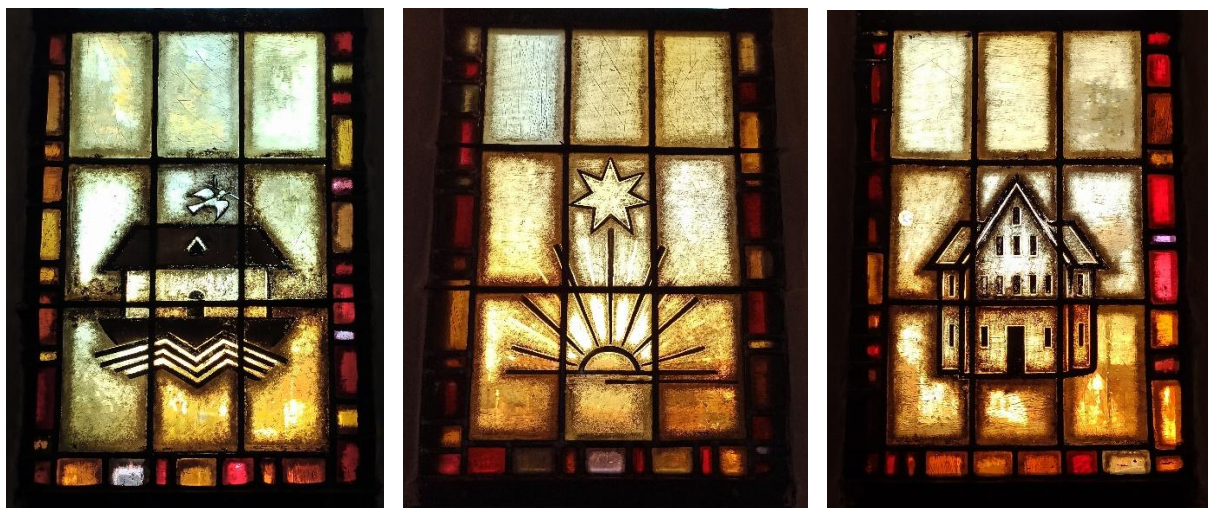

Detale murowanej kapliczki Matki Boskiej z rzeźbą Chrystusa „Ecce Homo” („Oto człowiek”), usytuowanej przy ul. Opolskiej 13 w Dobrzeniu Wielkim.

Starsze spośród kapliczek, są zazwyczaj otynkowane, a te, pochodzące z okresów późniejszych, wykonane są z cegły o podwyższonej jakości (klinkier) i nieotynkowane. Najstarsza barokowa kapliczka posiadająca w belkowaniu zaznaczoną datę budowy, pochodzi z 1722 r. i znajduje się w Chróścicach. W jej wnętrzu znajduje się rokokowa rzeźba św. Jana Nepomucena z II połowy XVIII w.

Inną grupę kaplic stanowią kapliczki-dzwonnice o zwartej bryle, posiadające 3 lub 4 zwężające się kondygnacje, zazwyczaj oddzielone gzymsami lub uskokami, zwieńczone wieżyczką i otynkowane. Do tego typu obiektów należy kapliczka w Chróścicach przy ul. Babilas. Wyjątek stanowią kaplice w Dobrzeniu Małym - kaplica przy ul. Odrzańskiej jest niska, dwukondygnacyjna, a druga w przysiółku Otok - wykonana z cegły - jest wysoka, ale nieotynkowana. We wnękach kaplic znajdują się rzeźby i obrazy świętych; najstarsze pochodzą z przełomu XVIII i XIX wieku.

Odmianą grupę stanowią stojące na postumentach figury świętych – Jana Nepomucena w św. Rocha w Dobrzeniu Wielkim. Kościoły na terenie gminy Dobrzeń Wielki są własnością parafii rzymskokatolickiej, zaś liczne kapliczki posadowione są na gruntach należących w większości do osób fizycznych i prawnych, a także Parafii oraz Gminy. Obiekty sakralne są użytkowane zgodnie ze swym pierwotnym przeznaczeniem i zachowane w dobrym stanie. Systematycznie prowadzone są przy nich prace remontowe i konserwatorskie. Do obiektów zabytkowych zaliczone zostały również cmentarze parafii katolickich w Dobrzeniu Wielkim obok kościoła św. Rocha i w Kup oraz jedyny cmentarz ewangelicki w Kup.

Architektoniczne detale (wybrane okna witrażowe naw bocznych) z kościoła
pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Dobrzeń Wielkim.

VI. Dokumentacja dóbr kultury w Gminie Dobrzeń Wielki.

Gmina Dobrzeń Wielki posiada ewidencję, która zgodnie z wymogami ma formę zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych, objętych równocześnie wojewódzką ewidencją zabytków prowadzoną przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Gminna ewidencja zabytków nie jest dokumentem zamkniętym, podlega uzupełnianiu i weryfikacji.

W gminie Dobrzeń Wielki, do końca 2016 r., ewidencją objętych było 101 obiektów, po zmianach terytorialnych zasób ten uległ znacznemu zmniejszeniu – do 65 obiektów. Podobnie zmniejszeniu uległ stan stanowisk archeologicznych. Do 31.12.2016 r. udokumentowanych było 68 stanowisk archeologicznych, z czego 9 figurowało w rejestrze zabytków prowadzonym przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu. Zasób ten obecnie liczy 49 stanowisk archeologicznych. Zestawienia stanowiące załączniki do niniejszego programu zawierają wykaz zabytków nieruchomych i archeologicznych - objętych gminną ewidencją, w tym wpisanych do rejestru zabytków.

Wizja lokalna wykazała, że istnieje zależność między stanem zachowania danego obiektu a charakterem władania. Największą wartość i najlepszy stan zachowania posiadają obiekty sakralne będące własnością struktur wyznaniowych. Dobry stan techniczny budynków mieszkalnych i gospodarczych będących w rękach prywatnych nie idzie niestety na ogół w parze z zachowaniem ich cech zabytkowych.

Wykaz zabytkowych obiektów nieruchomych (rejestrowych oraz ewidencyjnych) z obszaru Gminy Dobrzeń Wielki:

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
1	Kapliczka Najświętszego Serca Pana Jezusa	przy wyjeździe z Chróstic w kier. Opola – przedłużenie ul. 1 Maja	prywatna	obiekt ujęty w ewidencji zabytków
2	Kapliczka	Chróścice, ul. Korfantego 30	prywatna	jak wyżej (j. w.)
3	Kapliczka	Chróścice, ul. Korfantego 25	prywatna	j. w.
4	Zabudowania dawnego młyna	Chróścice, ul. Młyńska 7	prywatna	j. w.
5	Kapliczka MB Bolesnej	Chróścice, ul. Powstańców 13	prywatna	j. w.
6	Budynek dawnego zajazdu	Chróścice, ul. Powstańców 19	prywatna	j. w.
7	Budynek mieszkalny oraz zabudowania gospodarcze	Chróścice, ul. Powstańców 25	prywatna	j. w.
8	Budynek mieszkalny	Chróścice, ul. Powstańców 27	prywatna	j. w.
9	Budynek mieszkalny	Chróścice, ul. Powstańców 29	prywatna	j. w.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
10	Dawna plebania	Chróstice, ul. Powstańców 5	wyznaniowa	j. w.
11	Kościół parafialny pw. św. Jadwigi	Chróstice, ul. Powstańców 5	wyznaniowa	j. w.
12	Kapliczka św. Michała	Chróstice, przy wyjeździe z Chrósćic w kier. Brzegu – przedłużenie ul. Dąbrowa	prywatna	j. w.
13	Kapliczka Matki Boskiej	Chróstice, ul. Dąbrowa 3	prywatna	j. w.
14	Kapliczka MB Niepokalanie Poczętej	Chróstice, ul. Bolesława Kośnego	komunalna	j. w.
15	Kapliczka św. Urbana	Chróstice, ul. Bolesława Kośnego	prywatna	j. w.
16	Kapliczka Najświętszego Serca Pana Jezusa	Chróstice, ul. Babilas 28	prywatna	j. w.
17	Kapliczka Matki Boskiej	Chróstice, ul. Babilas 34	prywatna	j. w.
18	Kapliczka - dzwonnica	Chróstice, ul. Babilas	prywatna	j. w.
19	Kapliczka św. Rocha	Chróstice, ul. Odrzańska	prywatna	j. w.
20	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Chróstice, ul. 1 Maja	komunalna	j. w.
21	Kapliczka MB Częstochowskiej	Chróstice, ul. Powstańców 54	prywatna	j. w.
22	Budynek gospodarczy przy Gajówce	Chróstice, ul. Augustyna Kośnego	Lasy Państwowe	j. w.
23	Budynek mieszkalno- administracyjny	Chróstice ul. Kąty 8	Wody Polskie	j. w.
24	Budynek mieszkalno- administracyjny	Chróstice ul. Kąty 10	Wody Polskie	j. w.
25	Budynek dworca kolejowego	Chróstice ul. Cebuli 20	PKP	j. w.
26	Leśniczówka	Chróstice ul. Cebuli 1	Lasy Państwowe	j. w.
27	Budynek mieszkalny	Chróstice ul. Wyzwolenia 1	prywatna	j. w.
28	Budynek mieszkalny	Chróstice ul. Dąbrowa 10	prywatna	j. w.
29	Budynek mieszkalny	Chróstice, ul. Powstańców 46	prywatna	j. w.
30	Dawn. budynek straży pożarnej	Kup, ul. Rynek	komunalna	j. w.
31	Dawn. kościół ewangelicki - obecnie rzym.-kat. kaplica pw. MB Nieustającej Pomocy z 1894 r.	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 147/2011 z 30.05.2011 r.
32	Kościół parafialny pw. Św. Jerzego z 1897 r.	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 148/2011 z 24.05.2011 r.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
33	Budynek plebanii	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	ewidencja zabytków
34	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Kup, nad rzeką Brynica w sąsiedztwie mieszalni pasz	prywatna	j. w.
35	Kapliczka Matki Boskiej	Kup, ul. 1 Maja 30	prywatna	j. w.
36	Dawny cmentarz ewangelicki, założony w 1857 r.	Kpu, ul. Brynicka	komunalna	rejestr zabytków nr 286/92 z 06.11.1992 r.
37	Cmentarz rzymsko-katolicki, założony w 1899 r.	Kup, ul. Ligonía	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 287/92 z 06.11.1992 r.
38	Układ ruralistyczny miejscowości Kup	Kup	komunalna	ewidencja zabytków
39	Figura św. Jana Nepomucena	obok kościoła parafialnego	wyznaniowa	ewidencja zabytków
40	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Wrocławska 50	prywatna	j. w.
41	Kapliczka św. Anny	Dobrzeń Wielki, na placu kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
42	Kapliczka - źródło	Dobrzeń Wielki, na placu kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
43	Kościół odpustowy pw. św. Rocha, XVII/XVIII wiek.	Dobrzeń Wielki, ul. Św. Rocha	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 105/54 z 02.06.1954 r.
44	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Namysłowska 65	prywatna	ewidencja zabytków
45	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Piastowska	komunalna	j. w.
46	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	komunalna	j. w.
47	Kapliczka MB z rzeźbą „Ecce Homo”	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 13	prywatna	j. w.
48	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Powstańców 29	prywatna	j. w.
49	Dawn. kościół pw. św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	wyznaniowa	j. w.
50	Brama przy dawn. kościele św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	wyznaniowa	j. w.
51	Budynek dworca	Dobrzeń Wielki, ul. Dworcowa 38	PKP	j. w.
52	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 17	prywatna	j. w.
53	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 19	prywatna	j. w.
54	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 23	prywatna	j. w.
55	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 31	prywatna	j. w.
56	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 33	prywatna	j. w.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
57	Szkoła	Dobrzeń Wielki, ul. Kościelna 4	komunalna	j. w.
58	Kościół parafialny pw. św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Kościelna	wyznaniowa	j. w.
59	Figura św. Rocha	Dobrzeń Wielki, plac kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
60	Kaplica „XIII Stacji Drogi Krzyżowej”	Dobrzeń Wielki, teren cmentarza rzym.-kat., przy ul. Św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
61	Zabudowania byłej cegielni	Dobrzeń Wielki ul. Strzelców Bytomskich 21	prywatna	j. w.
62	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 3	prywatna	j. w.
63	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 7	prywatna	j. w.
64	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 15	prywatna	j. w.
65	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 7	prywatna	j. w.
66	Zabudowania warsztatowe stoczni	Dobrzeń ul. Opolska	prywatna	j. w.
67	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
68	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
69	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
70	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
71	Kaplica-dzwonnica św. Jana Nepomucena	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska	wyznaniowa	j. w.
72	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska	prywatna	j. w.
73	Kapliczka św. Jadwigi	Dobrzeń Mały, ul. Opolska	organizacja społeczna	j. w.
74	Kapliczka św. Urbana	Dobrzeń Mały, droga polna – przedłużenie ul. Krótkiej	prywatna	j. w.
75	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska 7	prywatna	j. w.
76	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 105	prywatna	j. w.
77	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 107	prywatna	j. w.
78	Budynek gospodarczy	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 107	prywatna	j. w.
79	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 114	prywatna	j. w.
80	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały,	prywatna	j. w.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
		ul. Opolska 115		
81	Kaplica-dzwonnica św. Jadwigi	Dobrzeń Mały - przysiółek Otok	prywatna	j. w.
82	Krzyż przydrożny	Dobrzeń Mały, skrzyżowanie ulic: Opolskiej i Piaskowej	prywatna	j. w.
83	Wiadukt	Dobrzeń Wielki nad LK277	komunalna	j. w.

W granicach gminy Dobrzeń Wielki do udokumentowanych jest 68 stanowisk archeologicznych z czego 9 figuruje w rejestrze zabytków prowadzonym przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

**Wykaz stanowisk archeologicznych (rejestrowych oraz ewidencyjnych)
z obszaru Gminy Dobrzeń Wielki:**

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Chróścice			
1	śląd osadniczy	kultura celtycka, okres lateński	
2	cmentarzysko ciałopalne	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, faza C1	
3	śląd osadniczy	neolit	
4	śląd osadniczy	neolit	
5	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	średniowiecze	
6	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, V okres epoki brązu / halsztat	rejestr zabytków nr A-618/84
7	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
8	osada	kultura łużycka, V okres epoki brązu	
9	śląd osadniczy	neolit	
	osada	kultura łużycka	
10	osada produkcyjna	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	rejestr zabytków nr A-617/84
	śląd osadniczy		
11	osada	kultura przeworska, późny okres wpływów rzymskich	
12	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
13	punkt osadniczy	średniowiecze	
14	punkt osadniczy	średniowiecze	
15	punkt osadniczy	średniowiecze	
16	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
17	obozowisko	mezolit	
	punkt osadniczy	późne średniowiecze	

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Dobrzeń Mały			
1	cmentarzysko	?	
2	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, halsztat	rejestr zabytków nr A-329/71
3	osada	kultura łużycka	
4	cmentarzysko ciałopalne	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	
5	ślad osadniczy	późne średniowiecze	
6	ślad osadniczy	neolit	
7	cmentarzysko	kultura łużycka	
9	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
	ślad osadniczy	?	
11	ślad osadniczy	epoka kamienna	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
	punkt osadniczy	nieokreślone	
12	ślad osadniczy	neolit	
13	punkt osadniczy	kultura łużycka (?)	
14	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	XIV wiek	
15	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
16	ślad osadniczy	neolit	

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Dobrzeń Wielki			
1	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, IV-V okres epoki brązu, okres halszacki	rejestr zabytków nr A-23/65
	osada	okres średniowiecza	
2	osada produkcyjna	kultura przeworska, okres rzymski, faza B2-C1	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
3	punkt osadniczy	?	
4	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
5	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
6	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
7	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
8	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
9	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
10	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	

11	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
12	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
13	punkt osadniczy	kultura łużycka	
14	punkt osadniczy	neolit	

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Kup			
1	punkt osadniczy	średniowiecze (?)	

Podstawową formą ochrony wyżej wymienionych zabytków – poza wpisem najcenniejszych z nich do rejestru zabytków – są ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W gminie Dobrzeń Wielki planami zostały objęte prawie wszystkie tereny zabudowane, w tym obszary i obiekty istotne dla ochrony dziedzictwa kulturowego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kup przyjęty uchwałą nr VI/69/99 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 8 kwietnia 1999 r. wyznacza strefę ochronną układu przestrzennego ronda w centrum wsi Kup, podlegającą rehabilitacji po ograniczeniu ruchu tranzytowego na odcinku drogi wojewódzkiej (nr 454), biegnącej przez tereny zabudowy wsi Kup. Rehabilitacja tego układu przestrzennego polegać ma na usunięciu dysharmonijnych elementów zagospodarowania (pawilon handlowy, plac sportowy), adaptacji funkcji mieszkaniowo-usługowych w budynkach zlokalizowanych wokół ronda, z odtworzeniem historycznie ukształtowanych brył budynków, układów przestrzennych zagospodarowania działek, form dachów i pokrycia połączy dachowych, elewacji i detalu architektonicznego.

Dla wsi Chróścice obowiązują trzy miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego: z 1999 r., 2011 r. i 2014 r. Wszystkie plany obejmują ochroną zabytki ujęte w ewidencji, a ponadto ustalają strefę ochrony układu urbanistycznego części wsi Chróścice - wzdłuż ul. Powstańców.

Najbardziej aktualne opracowania posiada wieś Dobrzeń Wielki.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z 2016 r. obejmujący najstarszą część wsi wprowadza następujące strefy ochronne:

- strefa ochrony kompozycji przestrzennej historycznego założenia ruralistycznego wsi kmiecy w rejonie ul. Powstańców Śląskich, ul. Strzelców Bytomskich, ul. ks. Fiecka,
- strefa ochrony krajobrazu kulturowego dla zapewnienia ochrony komponentów naturalnych i antropogenicznych, obejmująca teren usług wyznaniowych (teren kościoła odpustowego pw. św. Rocha) oraz teren cmentarza wraz z parkiem.

Dziedzictwo niematerialne

Ratyfikowana przez Polskę, konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018) nakłada na państwa – strony obowiązek stworzenia warunków zapewniających ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Działania te mają polegać na rozpoznaniu, pełnej identyfikacji i dokumentacji dziedzictwa niematerialnego, w formie spisu. W działania te winny być zaangażowane lokalne środowiska i organizacje pozarządowe. Zgodnie z Konwencją niematerialne dziedzictwo kulturowe to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język,
- sztuki widowiskowe,
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Na stronie internetowej gminy znaleźć można taki oto opis tej części życia społecznego: „We współczesnej obyczajowości mieszkańców Gminy żywe są dawne zwyczaje i obrzędy, związane z rytmem pracy w polu i na rzece, czy świętami. Okres żniw kończą dożynki zwane na Śląsku "Żniwniokiem". Uwieńczeniem "Żniwnioka" jest "koruna" - wieniec żniwny pleciony z różnego rodzaju zbóż. Wiele zwyczajów i pieśni wiąże się z Odrą, szczególnie żywe są tradycje koszykarskie i flisackie. Popularny wśród "matackourzy" - zwanych później "łodziorzami" - chrzest nowicjuszy. Wśród szczególnie atrakcyjnych obrzędów należy wymienić: Andrzejki, wcześniejsze Katarzynki, związane ze świętami Bożego Narodzenia i Wielkanocnymi. W okresie karnawału odbywają się widowiska herodowe np. "wodzenie niedźwiedzia".

Na terenie gminy organizowane są imprezy nawiązujące do lokalnych tradycji: Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych Gminy Dobrzeń Wielki, Konkurs na symbolikę Świąt Wielkanocnych, Dni Dobrzeń, Jesień z folklorem, Przegląd współczesnej pieśni ludowej, Świąteczny koncert kolęd, "Dobrzeńskie Beranie" - konkurs na gwara śląską. W organizację tych imprez i uroczystości zaangażowane są lokalne organizacje, stowarzyszenia i inne podmioty: Gminny Ośrodek Kultury, miejscowe kluby sportowe, szkoły, rady sołeckie, Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Mniejszości Niemieckiej, duchowni. W gminie działają zespoły ludowe: „Dobrzeńki”, „Chróściczanki”, „Kupskie Echo” oraz zespoły śpiewacze mniejszości niemieckiej: „Schlesierklang” z Dobrzeń Wielkiego oraz zespół z Kup.

Od czerwca 1990 r. wydawana jest (najpierw przez Zarząd Gminy, następnie przez Urząd Gminy, a obecnie jako wkładka "Echa Gmin") gazeta "Głos Dobrzeń", w której znaleźć można również informacje dotyczące historii regionu.

VII. Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego gminy.

Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego gminy dokonana zostanie z wykorzystaniem popularnej techniki służącej do porządkowania i analizy informacji - tzw. analizy SWOT. W odniesieniu do przedmiotu opracowania analizie zostaną poddane czynniki mogące mieć wpływ na aktualny stan dziedzictwa kulturowego, na perspektywy rozwoju ochrony i opieki nad dziedzictwem oraz na sposoby jego wykorzystania w życiu społeczno-gospodarczym regionu.

Tabelaryczne zestawienie czynników mających wpływ na stan środowiska kulturowego Gminy Dobrzeń Wielki

czynniki wspomagające	czynniki utrudniające
• jednorodność zasobów zabytkowych, • wieś Kup z zachowanym historycznym, koncentrycznym układem przestrzennym, • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ pozostałych wsi oraz tradycyjny układ zagród, • dobra dostępność komunikacyjna z centrum aglomeracji opolskiej, • walory krajobrazowe i przyrodnicze gminy: Obszar Natura 2000 Grądy Odrzańskie oraz Stobrawski Park Krajobrazowy, • świetnie rozwinięta infrastruktura techniczna, • szlaki rowerowe, • rodzaj zabytków sprzyjający budowaniu tożsamości lokalnej wspólnoty – mnogość kapliczek będących w rękach prywatnych i obiektów sakralnych wokół których toczyło się życie lokalnej wspólnoty, • dbałość mieszkańców i władz gminy o lokalne tradycje, • dobrze rozwinięta lokalna sfera kultury, oparta na osobistym zaangażowaniu mieszkańców gminy (zespoły, festyny, konkursy),	• utrata najcenniejszych zabytków wraz ze zmianą granic gminy od 01.01.2017 r. (m.in. klasztor Norbertanek w Czarnowasach), • mała ilość zabytków o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych, • drastycznie ograniczony budżet gminy po zmianach administracyjnych, • zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej, form i materiałów budowlanych, • niewystarczająca wiedza o obowiązkach właścicieli należytego utrzymania zabytku wyrażająca się w likwidacjach detali, zmianie podziałów wewnątrz okiennych i innych przeróbkach budynków, • skromna baza noclegowa, • brak gminnej informacji turystycznej i noclegowej, • brak szkolnej edukacji o dziedzictwie kulturalnym regionu opolskiego.

czynniki wspomagające	czynniki utrudniające
• dbałość mieszkańców o wspólną przestrzeń i własne obejścia, • silne więzi budujące lokalną wspólnotę, • akcentowanie w dokumentach strategicznych gminy rozwoju turystyki w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, • pokrycie gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, • dobre relacje władz gminy i pracowników urzędu z mieszkańcami i lokalnymi przedsiębiorcami.	

**Środowisko kulturowe gminy:
szanse oraz zagrożenia**

szanse	zagrożenia
• możliwość finansowania zadań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego ze środków zewnętrznych (programy unijne, programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, • uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu strategicznym gminy, • dalsze zaangażowanie lokalnej wspólnoty w podtrzymywanie tradycji, • rozwój technik informacyjnych sprzyjający propagowaniu wiedzy o zabytkach i ich znaczeniu dla tożsamości mieszkańców, • rosnące zainteresowanie zdrowym stylem życia, turystyką weekendową a także	• zmiana priorytetów w zakresie finansowania zadań własnych gminy wynikająca z drastycznego ograniczenia dochodów po zmianie granic – spadek o 60 %, • utrwalenie się sytuacji deficytu budżetowego z powodu braku nowych terenów inwestycyjnych, • skomplikowane procedury pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych, • brak nawiązania nowych form architektonicznych do tradycyjnej architektury regionalnej, wprowadzanie obcych elementów architektonicznych w zakresie geometrii dachów, kolorystyki, usytuowania itd.,

szanse	zagrożenia
turystyką „sentymentalną” dawnych mieszkańców tych ziem, • wzrost poczucia przynależności do wspólnoty w obliczu aneksji znacznej części jej terytorium, • dalsze zaangażowanie mieszkańców w akcje społeczne służące całej wspólnocie, • rozwój współpracy władz gminy z organizacjami pozarządowymi, • liczne kontakty – mniej lub bardziej formalne – z samorządowcami zza Odry, • rozwój bazy turystycznej, • polityka regionalna UE podnosząca walory lokalnych wspólnot i ich dziedzictwa kulturowego, • ustanowienie społecznego opiekuna zabytków w gminie Dobrzeń Wielki.	• brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudową obiektów zabytkowych znajdujących się w prywatnym władaniu, • ciążenie młodego pokolenia w stronę miasta i zanik więzi z małą ojczyzną.

VIII. Priorytety programu nad zabytkami, kierunki działań i zadania.

Każdy gminny program opieki nad zabytkami funkcjonować będzie w pewnym otoczeniu prawnym, którego podstawowe elementy zostały przedstawione w pierwszych rozdziałach niniejszego opracowania.

Formułowanie priorytetowych celów, kierunków i zadań służących ich realizacji wobec materialnego dziedzictwa kulturowego gminy Dobrzeń Wielki nie może się zatem odbywać w oderwaniu od założeń programowych, zawartych w dokumentach strategicznych wyższych szczebli. Taka zależność wynika zresztą z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która stanowi, że programy opieki nad zabytkami – wojewódzkie, powiatowe i gminne – mają na celu m.in. „włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju” (art. 87 ust. 2 pkt 2).

Ustalenia niniejszego programu powinny być spójne z ustaleniami aktów stanowiących na wyższych szczeblach administracji, w szczególności z planem zagospodarowania przestrzennego województwa, który uwzględnia ustalenia koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Jako nadrzędny, wynikający z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, cel programu – to realizacja przez organy gminy zadań ochronnych oraz opieka nad zabytkami sprawowana przez ich posiadaczy. Tak ogólnie sformułowane cele wymagają konkretyzacji poprzez określenie celów częściowych. W nawiązaniu do wspomnianych wyżej dokumentów strategicznych można określić dla gminy Dobrzeń Wielki następujące cele częściowe:

- sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego,
- rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego gminy,
- edukacja społeczności lokalnej i promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

Poniższe zestawienie w formie tabel, zawiera określenie kierunków działań oraz zadania służące realizacji celów częściowych:

SPRAWNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
kierunek działań	zadania
Stworzenie prawnych podstaw ochrony zabytków	• włączenie problematyki ochrony zabytków w rozwój gospodarczy gminy określony w gminnych dokumentach strategicznych

SPRAWNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
kierunek działań	zadania
	– studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy, • sporządzenie prac dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy, w tym niematerialne, • okresowa aktualizacja gminnej ewidencji zabytków w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, • objęcie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wszystkich terenów i obiektów objętych ochroną konserwatorską, • wystąpienie z inicjatywą (z ewentualnym wskazaniem kandydata) ustanowienia społecznego opiekuna zabytków zamieszkałego na terenie gminy, • podjęcie uchwały o zasadach i warunkach sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych na podstawie przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, • zainicjowanie założenia stowarzyszenia gmin, którego celem byłaby promocja wspólnego dziedzictwa kulturowego i opieka nad miejscami pamięci, • ochrona zieleni, zwłaszcza drzew, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i rozważne udzielanie zgody na wycinkę drzew.
Wspieranie działań opiekuńczych nad zabytków	• stworzenie punktu informacji gminnej (może być to wyznaczony pracownik gminy) o możliwościach pozyskania środków na opiekę nad zabytkami, • podjęcie uchwały w trybie art. 81 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, t. j. w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie,

SPRAWNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
kierunek działań	zadania
	restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunek działań	zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do właściwego stanu ich zachowania	• realizacja zadań własnych gminy w zakresie opieki nad zabytkami będącymi jej własnością, • wykonywanie studium historyczno-ruralistycznego i krajobrazowego gminy, • wykonanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, • prowadzenie okresowych kontroli stanu technicznego obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków, • współpraca gminy z policją i strażą pożarną m.in. przy tworzeniu materiałów informacyjnych i edukacyjnych dla lokalnych właścicieli zabytków oraz przy zabezpieczaniu obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą, • akcja informacyjna wśród właścicieli zabytków na temat sposobów finansowania opieki nad zabytkami, obowiązków właścicieli zabytków i cech regionalnej architektury, • stworzenie zachęty dla właścicieli zabytków do dbałości o ich stan techniczny i zachowanie historycznych cech, poprzez

REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunek działań	zadania
	zorganizowanie gminnego (bądź międzygminnego) konkursu na najbardziej zadbany zabytek, będący w rękach prywatnych.

EDUKACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ I PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunek działań	zadania
Stworzenie i promocja wzorców architektonicznych nawiązujących do lokalnej tradycji budowlanej	• stworzenie i wydanie publikacji o dziedzictwie kulturowym gminy (z mapą gminy, zawierającą lokalizację obiektów zabytkowych, stanowisk archeologicznych i innych miejsc ważnych dla dziedzictwa kulturowego) dla potrzeb promocyjnych gminy i edukacji mieszkańców, • konkurs gminny (bądź międzygminny) na nowe inwestycje budowlane najbardziej wpisujące się w krajobraz kulturowy gminy, • wyznaczenie i przygotowanie trasy turystycznej po najciekawszych obiektach sakralnych (kościół, kapliczki) z próbą przywrócenie pamięci o fundatorach tych obiektów i okolicznościach ich powstania – w szczególności kapliczek.
Edukacja społeczności lokalnej	• konkurs na patronów nowych ulic gminnych, zasłużonych dla regionu lub gminy, • włączenie do edukacji szkolnej historii gminy, • dalsze wspieranie przez władze gminy lokalnych inicjatyw kulturalnych – festynów, konkursów, zespołów muzycznych.

EDUKACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ I PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunek działań	zadania
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	• wspieranie lokalnych pasjonatów historii w pracach nad utrwalaniem pamięci i tradycji niematerialnej, pomoc w znalezieniu źródła finansowania ich publikacji, • publikacja wykazu gminnej ewidencji zabytków i stanowisk archeologicznych na stronie internetowej gminy, • stworzenie internetowej strony wielojęzycznej, poświęconej zabytkom, dziedzictwu niematerialnemu, kalendarzowi gminnych imprez i wydarzeń kulturalnych, informacji turystycznej, bazie noclegowej, itp., • stworzenie oferty turystycznej w języku gmin partnerskich i jej rozpowszechnienie w tych gminach (obustronna współpraca).

IX. Ocena realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Niniejsza część opracowania ma na celu przedstawienie i opis kryteriów oceny realizacji programu opieki nad zabytkami, co służyć ma sporządzeniu przez Wójta Gminy Dobrzeń Wielki sprawozdania wymaganego przez art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Sprawozdanie z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami sporządzane jest w cyklach dwuletnich i przedstawiane radzie gminy.

Nadrzędny cel niniejszego programu został skonkretyzowany dla gminy Dobrzeń Wielki w postaci celów częściowych i kierunków działań, służących ich realizacji, zatem ocena realizacji całego programu winna się odbywać poprzez kryteria częściowe, odpowiadające celom pośrednim. Odpowiedź na poniższe pytania (ich katalog nie jest zamknięty) pomoże ukierunkować okresowe oceny realizacji programu.

- W jaki sposób uwzględniono zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w nowych dokumentach strategicznych gminy?
- Jaki jest etap prac dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy?
- Czy dokonano, przynajmniej raz w okresie 4 – letnim, przeglądu i aktualizacji gminnej ewidencji zabytków?
- Jaki jest stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego gminy, czy istniejące plany zapewniają – ze względu na upływ czasu i zmianę przepisów prawa - dostateczną ochronę środowiska i krajobrazu kulturowego gminy?
- Czy prowadzone są działania/rozmowy na temat współpracy z innymi gminami nad wspólną realizacją zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego (np. w formie stowarzyszenia)?
- Czy przeprowadzono analizę konieczności ustalenia w formie uchwały rady gminy zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych, a jeśli tak – to jaki jest etap prac nad tą uchwałą (procedura ta jest zbliżona do procedury tworzenia i uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego)?
- Jeśli zostało sporządzone studium krajobrazowe i historyczno-architektoniczne gminy, to jakie wynikają z niego wnioski dla ochrony zieleni wiejskiej?
- Czy podjęto działania organizacyjne w celu stworzenia gminnego punktu informacyjnego dla właścicieli zabytków?
- Jaki jest poziom wydatków gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami?

Trzeba sobie zdawać sprawę, że tylko niektóre określone w programie cele i zadania zostaną w pełni zrealizowane w najbliższym dwuletnim okresie sprawozdawczym, część z nich będzie we wstępnej fazie realizacji, a niektóre będą musiały poczekać na lepszą kondycję finansową gminy.

Są też takie planowane działania, których skumulowany efekt odnotować będzie można dopiero w dłuższym horyzoncie czasowym i to przy użyciu nie zawsze obiektywnych kryteriów. Do takich skutków zaliczyć należy poprawę ładu przestrzennego, mogącą być wynikiem długofalowej akcji informacyjnej, rozpowszechniającej wśród inwestorów tradycyjne wzorce architektoniczne, działań promocyjnych gminy i innych czynników zewnętrznych np. zmiany obowiązującego prawa.

X. Źródła finansowania zadań gminnego programu opieki nad zabytkami.

Właściciele mają możliwość pozyskiwania funduszy na dofinansowanie prac przy zabytkach z następujących źródeł:

- krajowych: budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego,
- zagranicznych: fundusze Unii Europejskiej,
- innych np. organizacji pozarządowych.

Dotacje z budżetu państwa

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz następujące akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 1384).

Zgodnie z art. 71 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciele zabytków - osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego - finansują prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. Działania te wchodzą w zakres sprawowanej przez właścicieli opieki i ochrony nad zabytkiem, polegającej w szczególności na zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku wraz z otoczeniem w jak najlepszym stanie.

Ustawa określa zasady udzielania dotacji na działania związane z opieką nad zabytkami. Wysokość dotacji z budżetu państwa wynieść może zasadniczo do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót przy zabytku, a w określonych ustawowo przypadkach – do 100 % tych nakładów.

Dysponentami środków z budżetu państwa są następujące organy:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
- wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

Dotacje z budżetu państwa, których dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, mogą być udzielone na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych **przy zabytku wpisanym do rejestru** lub **wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa**.

Dotacje z budżetu państwa, których dysponentem jest wojewódzki konserwator zabytków, mogą być udzielone na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych **przy zabytku wpisanym do rejestru**.

Dotacje z budżetu państwa mogą obejmować nakłady konieczne na następujące prace:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania niektórych z wyżej wymienionych prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest także dysponentem środków budżetowych na dotacje na **przeprowadzenie badań archeologicznych** przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku, gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań, a także na **wyposażenie pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek ruchomy** wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe, związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza corocznie nabór do programów realizowanych na podstawie § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz.U. z 2019 r. poz. 17) oraz § 8 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 grudnia 2018 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa, udzielania dotacji celowej na zadania nim objęte oraz udzielania dofinansowań podmiotom prowadzącym działalność w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2374). Programy te mają na celu dofinansowanie zadań z zakresu kultury o charakterze projektowym, z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Jednym z cyklicznych programów objętym wsparciem finansowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest program „Ochrona Zabytków” oraz „Ochrona zabytków archeologicznych”. Inne, które mogłyby stanowić wsparcie dla rozwoju gminy w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego to program „Kultura ludowa i tradycyjna”. Wszystkie informacje dotyczące procedur przyznawania dotacji znajdują się na stronie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego - www.mkidn.gov.pl.

Program Narodowego Instytutu Dziedzictwa „Wspólnie dla dziedzictwa” adresowany jest do fundacji i stowarzyszeń realizujących strategiczne cele programu:

- działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), prowadzące do rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
- działania zmierzające do wzmacniania praktyk społeczno-kulturowych, tradycji, w tym tradycji rękodzielniczych i związanych z przekazami ustnymi, upowszechniania umiejętności, w tym umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, umożliwiające zachowanie zabytków i ich wartości;
- działania edukacyjne oraz popularyzujące lokalne dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące

do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa oraz wzmacniania społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości.

Program „Wspólnie dla dziedzictwa” stanowi realizację zadania 3.2.1. p.n. „Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego: w ramach „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026”.

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków na stronie internetowej wuozopole.pl/opieka/dotacje zamieszcza:

- instrukcję w sprawie przyjmowania i rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej udzielanej przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa opolskiego;
- informacje prawne dotyczące dotacji;
- kryteria wyboru wniosków;
- wzór wniosków dotacyjnych.

Dotacje z budżetów jednostek samorządu terytorialnego

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku **wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków** może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Zakres prac objętych dotacją z budżetów samorządowych jest identyczny jak przy dotacjach z budżetu państwa. Inna jest natomiast dopuszczalna kwota dotacji. Wynosi ona, bez dodatkowych warunków określonych w ustawie (jak ma to miejsce w przypadku dotacji z budżetu państwa), do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Podstawę udzielenia dotacji na prace przy zabytkach z terenu województwa opolskiego stanowi uchwała Nr XXXIX/423/2018 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 27 marca 2018 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXXII/345/2009 z dnia 26 maja 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa opolskiego. Z kolei Rada Powiatu Opolskiego podjęła uchwałę Nr XXX/220/21 z dnia 29 kwietnia 2021 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej z budżetu Powiatu Opolskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Powiatu Opolskiego.

Środki zagraniczne

Środki ze źródeł zagranicznych pochodzą przede wszystkim z funduszy Unii Europejskiej związanych z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe.

„Program Infrastruktura i Środowisko 2014–2020” (aktualna wersja [„edycja”] programu obowiązuje od 25 sierpnia 2023 r.) to największy program Unii Europejskiej, który jest finansowany z środków Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach Programu realizowane są projekty infrastrukturalne o znaczeniu krajowym lub międzynarodowym dotyczące ochrony środowiska, transportu, bezpieczeństwa energetycznego, a także ochrony zdrowia i dziedzictwa kulturowego. Beneficjentami tych środków mogą być:

- instytucje kultury (państwowe oraz współprowadzone przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
- Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych oraz archiwa państwowe,
- szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- szkoły artystyczne prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki samorządu terytorialnego na rzecz szkół artystycznych,
- jednostki samorządu terytorialnego oraz samorządowe instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe (tylko w zakresie projektów dotyczących konserwacji i renowacji zabytków ruchomych i nieruchomych).

Szczegółowe informacje na temat zasad i terminów naboru wniosków znajdują się na stronie <https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/program-operacyjny-infrastruktura-i-srodowisko-2014-2020/>

Fundusze norweskie oraz Fundusze EOG 2014-2021. Fundusze norweskie to potoczna nazwa bezzwrotnej pomocy finansowej dla Polski w postaci dwóch instrumentów pod nazwą: Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG) oraz Norweski Mechanizm Finansowy (NMF). Środki na finansowanie pochodzą z trzech krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu), będących zarazem członkami EOG, tj. Norwegii, Islandii i Liechtensteinu – czyli Państw Darczyńców. Obszary, w ramach których można realizować projekty w III edycji Funduszy Norweskich i EOG to:

- rozwój przedsiębiorczości i innowacje,
- rozwój lokalny,
- badania naukowe,
- edukacja,

- środowisko, energia i zmiany klimatu,
- **kultura,**
- zdrowie,
- sprawiedliwość,
- sprawy wewnętrzne,
- społeczeństwo obywatelskie,
- dialog społeczny – godna praca,
- fundusz współpracy dwustronnej.

Głównym celem Programu Kultura jest rozwój współpracy kulturalnej, przedsiębiorczości w sektorze kultury i zarządzania dziedzictwem kulturowym. Realizowane w ramach Programu działania prowadzić będą do osiągnięcia następujących efektów:

- poprawy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- poprawy dostępu do sztuki i kultury,
- rozpowszechnienia koncepcji rozwoju widowni (ang. audience development),
- wzrostu wiedzy na temat żydowskiego dziedzictwa kulturowego,
- poprawy współpracy między instytucjami / organizacjami z Polski oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu.

Program opiera się na 2 zasadniczych działaniach:

- działanie 1 - Poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym (projekty inwestycyjne),
- działanie 2 - Poprawa dostępu do kultury i sztuki (projekty kulturalne).

Ponadto, uruchomiono Fundusz Współpracy Dwustronnej, ukierunkowany przede wszystkim na realizację wizyt studyjnych w celu nawiązania bądź utrzymania współpracy partnerskiej. Należy mieć na uwadze, że projekty III edycji Funduszy Norweskich i EOG, będą wdrażane do roku 2024. Wyjątek stanowi Fundusz Współpracy Dwustronnej, który wdrażany będzie do 30 kwietnia 2025 r. Szczegółowe informacje na temat źródeł finansowania z Funduszy norweskich, znaleźć można na stronie <https://www.gov.pl/web/nfosigw/nfosigw-oglosil-naborow-w-ramach-funduszy-norweskich>.

Komisja Europejska zatwierdziła także program regionalny „Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027”. 22 stycznia 2024 roku Zarząd Województwa Opolskiego przyjął uchwałę Nr 11458/2024 szczegółowy opis priorytetów programu „Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027”. Zapisy dokumentu obowiązują od 22 stycznia 2024 r.

Więcej informacji na temat samych funduszy, szczegółowych celów oraz możliwości ich finansowania, można znaleźć na stronie https://rpo.opolskie.pl/?page_id=48098.

Wykorzystane materiały, publikacje i akty prawne:

- Gminny Program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny, T. Błyskosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Wek-Jedrzejewska, www.nid.pl/pl/Dla_specjalistow/Opracowania_NID/
- Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Dobrzeń Wielki na lata 2011 – 2014 przyjęty uchwałą nr VII/63/2011 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 12 maja 2011 r.
- Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.).
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
- Strategia Rozwoju Kraju 2020.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.
- Europejska Konwencja Krajobrazowa.
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.
- Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.
- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Nr XXXIV/355/2021 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 4 października 2021 r.
- Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Opolskiego przyjęty uchwałą nr VI/54/2019 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r.
- Strategia Rozwoju Gminy Dobrzeń Wielki do 2030 roku, została przyjęta Uchwałą Nr XLIV/327/2022 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 28 kwietnia 2022 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dobrzeń Wielki, przyjęte zostało uchwałą Nr XXXV/262/2021 Rady Gminy Dobrzeń Wielki z dnia 21 października 2021 r.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r., poz. 293 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r., poz. 1186 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r., poz. 65 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019r., poz. 1396 ze zm.).
- Ustawa z dnia z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2020 r., poz. 283 ze zm.).

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020r., poz. 55 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 października 2005 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2020 r., poz. 802).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 1384).

**Załącznik I. Ewidencja zabytków nieruchomości Gminy Dobrzeń Wielki
w granicach administracyjnych gminy od 1 stycznia 2017 roku.**

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
1	Kapliczka Najświętszego Serca Pana Jezusa	przy wyjeździe z Chrósćic w kier. Opola – przedłużenie ul. 1 Maja	prywatna	obiekt ujęty w ewidencji zabytków
2	Kapliczka	Chrósćice, ul. Korfantego 30	prywatna	jak wyżej (j. w.)
3	Kapliczka	Chrósćice, ul. Korfantego 25	prywatna	j. w.
4	Zabudowania dawnego młyna	Chrósćice, ul. Młyńska 7	prywatna	j. w.
5	Kapliczka MB Bolesnej	Chrósćice, ul. Powstańców 13	prywatna	j. w.
6	Budynek dawnego zajazdu	Chrósćice, ul. Powstańców 19	prywatna	j. w.
7	Budynek mieszkalny oraz zabudowania gospodarcze	Chrósćice, ul. Powstańców 25	prywatna	j. w.
8	Budynek mieszkalny	Chrósćice, ul. Powstańców 27	prywatna	j. w.
9	Budynek mieszkalny	Chrósćice, ul. Powstańców 29	prywatna	j. w.
10	Dawna plebania	Chrósćice, ul. Powstańców 5	wyznaniowa	j. w.
11	Kościół parafialny pw. św. Jadwigi	Chrósćice, ul. Powstańców 5	wyznaniowa	j. w.
12	Kapliczka św. Michała	Chrósćice, przy wyjeździe z Chrósćic w kier. Brzegu – przedłużenie ul. Dąbrowa	prywatna	j. w.
13	Kapliczka Matki Boskiej	Chrósćice, ul. Dąbrowa 3	prywatna	j. w.
14	Kapliczka MB Niepokalanie Poczętej	Chrósćice, ul. Bolesława Kośnego	komunalna	j. w.
15	Kapliczka św. Urbana	Chrósćice, ul. Bolesława Kośnego	prywatna	j. w.
16	Kapliczka Najświętszego Serca Pana Jezusa	Chrósćice, ul. Babilas 28	prywatna	j. w.
17	Kapliczka Matki Boskiej	Chrósćice, ul. Babilas 34	prywatna	j. w.
18	Kapliczka - dzwonnica	Chrósćice, ul. Babilas	prywatna	j. w.
19	Kapliczka św. Rocha	Chrósćice, ul. Odrzańska	prywatna	j. w.
20	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Chrósćice, ul. 1 Maja	komunalna	j. w.
21	Kapliczka MB Częstochowskiej	Chrósćice, ul. Powstańców 54	prywatna	j. w.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
22	Budynek gospodarczy przy Gajówce	Chróstce, ul. Augustyna Kośnego	Lasy Państwowe	j. w.
23	Budynek mieszkalno-administracyjny	Chróstce ul. Kąty 8	Wody Polskie	j. w.
24	Budynek mieszkalno-administracyjny	Chróstce ul. Kąty 10	Wody Polskie	j. w.
25	Budynek dworca kolejowego	Chróstce ul. Cebuli 20	PKP	j. w.
26	Leśniczówka	Chróstce ul. Cebuli 1	Lasy Państwowe	j. w.
27	Budynek mieszkalny	Chróstce ul. Wyzwolenia 1	prywatna	j. w.
28	Budynek mieszkalny	Chróstce ul. Dąbrowa 10	prywatna	j. w.
29	Budynek mieszkalny	Chróstce, ul. Powstańców 46	prywatna	j. w.
30	Dawn. budynek straży pożarnej	Kup, ul. Rynek	komunalna	j. w.
31	Dawn. kościół ewangelicki - obecnie rzym.-kat. kaplica pw. MB Nieustającej Pomocy z 1894 r.	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 147/2011 z 30.05.2011 r.
32	Kościół parafialny pw. Św. Jerzego z 1897 r.	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 148/2011 z 24.05.2011 r.
33	Budynek plebanii	Kup, ul. 1 Maja	wyznaniowa	ewidencja zabytków
34	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Kup, nad rzeką Brynica w sąsiedztwie mieszalni pasz	prywatna	j. w.
35	Kapliczka Matki Boskiej	Kup, ul. 1 Maja 30	prywatna	j. w.
36	Dawny cmentarz ewangelicki, założony w 1857 r.	Kpu, ul. Brynicka	komunalna	rejestr zabytków nr 286/92 z 06.11.1992 r.
37	Cmentarz rzymsko-katolicki, założony w 1899 r.	Kup, ul. Ligonia	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 287/92 z 06.11.1992 r.
38	Układ ruralistyczny miejscowości Kup	Kup	komunalna	ewidencja zabytków
39	Figura św. Jana Nepomucena	obok kościoła parafialnego	wyznaniowa	ewidencja zabytków
40	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Wrocławska 50	prywatna	j. w.
41	Kapliczka św. Anny	Dobrzeń Wielki, na placu kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
42	Kapliczka - źródło	Dobrzeń Wielki, na placu kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
43	Kościół odpustowy pw. św. Rocha, XVII/XVIII wiek.	Dobrzeń Wielki, ul. Św. Rocha	wyznaniowa	rejestr zabytków nr 105/54 z 02.06.1954 r.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
44	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Namysłowska 65	prywatna	ewidencja zabytków
45	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Wielki, ul. Piastowska	komunalna	j. w.
46	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	komunalna	j. w.
47	Kapliczka MB z rzeźbą „Ecce Homo”	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 13	prywatna	j. w.
48	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Powstańców 29	prywatna	j. w.
49	Dawn. kościół pw. św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	wyznaniowa	j. w.
50	Brama przy dawn. kościele św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska	wyznaniowa	j. w.
51	Budynek dworca	Dobrzeń Wielki, ul. Dworcowa 38	PKP	j. w.
52	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 17	prywatna	j. w.
53	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 19	prywatna	j. w.
54	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 23	prywatna	j. w.
55	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 31	prywatna	j. w.
56	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki, ul. Opolska 33	prywatna	j. w.
57	Szkoła	Dobrzeń Wielki, ul. Kościelna 4	komunalna	j. w.
58	Kościół parafialny pw. św. Katarzyny	Dobrzeń Wielki, ul. Kościelna	wyznaniowa	j. w.
59	Figura św. Rocha	Dobrzeń Wielki, plac kościoła św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
60	Kaplica „XIII Stacji Drogi Krzyżowej”	Dobrzeń Wielki, teren cmentarza rzym.-kat., przy ul. Św. Rocha	wyznaniowa	j. w.
61	Zabudowania byłej cegielni	Dobrzeń Wielki ul. Strzelców Bytomskich 21	prywatna	j. w.
62	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 3	prywatna	j. w.
63	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 7	prywatna	j. w.
64	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 15	prywatna	j. w.
65	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Wielki ul. Św. Rocha 7	prywatna	j. w.
66	Zabudowania warsztatowe stoczni	Dobrzeń ul. Opolska	prywatna	j. w.
67	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
68	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały	prywatna	j. w.

lp.	obiekt	miejsce usytuowania	określenie własności	uwagi
		ul. Otok 1		
69	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
70	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały ul. Otok 1	prywatna	j. w.
71	Kaplica-dzwonnica św. Jana Nepomucena	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska	wyznaniowa	j. w.
72	Kapliczka Matki Boskiej	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska	prywatna	j. w.
73	Kapliczka św. Jadwigi	Dobrzeń Mały, ul. Opolska	organizacja społeczna	j. w.
74	Kapliczka św. Urbana	Dobrzeń Mały, droga polna – przedłużenie ul. Krótkiej	prywatna	j. w.
75	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Odrzańska 7	prywatna	j. w.
76	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 105	prywatna	j. w.
77	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 107	prywatna	j. w.
78	Budynek gospodarczy	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 107	prywatna	j. w.
79	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 114	prywatna	j. w.
80	Budynek mieszkalny	Dobrzeń Mały, ul. Opolska 115	prywatna	j. w.
81	Kaplica-dzwonnica św. Jadwigi	Dobrzeń Mały - przysiółek Otok	prywatna	j. w.
82	Krzyż przydrożny	Dobrzeń Mały, skrzyżowanie ulic: Opolskiej i Piaskowej	prywatna	j. w.
83	Wiadukt	Dobrzeń Wielki nad LK277	komunalna	j. w.

**Załącznik II. Ewidencja stanowisk archeologicznych Gminy Dobrzeń Wielki
w granicach administracyjnych gminy od 1 stycznia 2017 roku.**

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Chróścice			
1	ślad osadniczy	kultura celtycka, okres lateński	

2	cmentarzysko ciałopalne	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, faza C1	
3	ślad osadniczy	neolit	
4	ślad osadniczy	neolit	
5	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	średniowiecze	
6	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, V okres epoki brązu / halsztat	rejestr zabytków nr A-618/84
7	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
8	osada	kultura łużycka, V okres epoki brązu	
9	ślad osadniczy	neolit	
	osada	kultura łużycka	
10	osada produkcyjna	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	rejestr zabytków nr A-617/84
	ślad osadniczy		
11	osada	kultura przeworska, późny okres wpływów rzymskich	
12	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
13	punkt osadniczy	średniowiecze	
14	punkt osadniczy	średniowiecze	
15	punkt osadniczy	średniowiecze	
16	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
17	obozowisko	mezolit	
	punkt osadniczy	późne średniowiecze	

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Dobrzeń Mały			
1	cmentarzysko	?	
2	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, halsztat	rejestr zabytków nr A-329/71
3	osada	kultura łużycka	
4	cmentarzysko ciałopalne	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	
5	ślad osadniczy	późne średniowiecze	
6	ślad osadniczy	neolit	
7	cmentarzysko	kultura łużycka	
9	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
	ślad osadniczy	?	
11	ślad osadniczy	epoka kamienna	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
	punkt osadniczy	nieokreślone	
12	ślad osadniczy	neolit	
13	punkt osadniczy	kultura łużycka (?)	
14	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	XIV wiek	
15	punkt osadniczy	okres średniowiecza	

16	ślad osadniczy	neolit	
----	----------------	--------	--

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Dobrzeń Wielki			
1	cmentarzysko ciałopalne	kultura łużycka, IV-V okres epoki brązu, okres halszacki	rejestr zabytków nr A-23/65
	osada	okres średniowiecza	
2	osada produkcyjna	kultura przeworska, okres rzymski, faza B2-C1	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
3	punkt osadniczy	?	
4	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
5	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
6	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
7	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
8	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
9	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
10	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
11	punkt osadniczy	okres średniowiecza	
12	punkt osadniczy	pradzieje	
	punkt osadniczy	XIV-XV wiek	
13	punkt osadniczy	kultura łużycka	
14	punkt osadniczy	neolit	

nr stanowiska archeologicznego w ewidencji	typ stanowiska	datowanie	uwagi
Kup			
1	punkt osadniczy	średniowiecze (?)	

**Załącznik III. Ewidencja zabytków ruchomych Gminy Dobrzeń Wielki
w granicach administracyjnych gminy od 1 stycznia 2017 roku.**

Ip.	Miejscowość	obiekt	Numer rejestru
1	Chróstce	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Św. Jadwigi	Ks.B.t.III-209/1-26/10 27.12.2010
2	Chróstce	Figura św. Jana Nepomucena, z kapliczki ul.1-go Maja/św. Rocha	Ks.B.t.VI-966/99 30.01.1999
3	Dobrzeń Wielki	Wyposażenie kościoła odpustowego pw. Św. Rocha	Ks.B.t.III-603/72 07.09.1972
4	Dobrzeń Wielki	Rzeźba św. Jan Nepomucen, w kapliczce	Ks.B.t.V-800/89 04.12.1989
5	Kup	Wyposażenie z kościoła parafialnego pw. św. Jerzego	Ks.B.t.III-212/10 29.12.2010 Ks.B.t.IV-388/2019 20.05.2019